

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
EVGENI TANCHEV
της 7ης Μαρτίου 2019¹

Υπόθεση C-22/18

TopFit e.V.
Daniele Biffi
κατά
Deutscher Leichtathletikverband e.V.

[αίτηση του Amtsgericht Darmstadt
(ειρηνοδικείου Darmstadt, Γερμανία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Ελευθερία εγκαταστάσεως – Ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης – Άρθρα 18, 21, 49 και 165 ΣΛΕΕ – Διάκριση λόγω ιθαγένειας – Κανόνας που αφαιρεί από πολίτη της Ένωσης, που είναι εγκατεστημένος σε κράτος μέλος υποδοχής, το δικαίωμα συμμετοχής σε αγώνες εθνικών ερασιτεχνικών πρωταθλημάτων κλασικού αθλητισμού, στην ηλικιακή ομάδα άνω των τριάντα πέντε ετών, επί ίσοις όροις με τους υπηκόους αυτού του κράτους μέλους – Δυνατότητα συμμετοχής των αλλοδαπών “εκτός συναγωνισμού”, χωρίς κατάταξη, σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες – Έλλειψη μεταβατικής περιόδου για τους πολίτες της Ένωσης που ήσαν εγκατεστημένοι σε αυτό το κράτος μέλος κατά τον χρόνο τροποποίησης του κανόνα – Οριζόντιο αποτέλεσμα της ελευθερίας εγκαταστάσεως – Περιορισμός – Δικαιολόγηση – Αναλογικότητα»

1. Ο Daniele Biffi, ο οποίος είναι Ιταλός υπήκοος και ο δεύτερος ενάγων της κύριας δίκης, κατοικεί στη Γερμανία από το 2003. Εκεί ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα, στο πλαίσιο της οποίας παρέχει υπηρεσίες ως προπονητής κλασικού αθλητισμού και ως προσωπικός γυμναστής, ενώ κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση αναφέρθηκε ότι διατηρεί δικό του ιστότοπο, μέσω του οποίου διαφημίζει τις εν λόγω υπηρεσίες². Ο D. Biffi μετέχει πολύ ενεργά σε ερασιτεχνικούς αγώνες κλασικού αθλητισμού, στην ηλικιακή ομάδα άνω των 35 ετών. Ζει στη Γερμανία με την οικογένειά του.

2. Το 2012 ο D. Biffi παραιτήθηκε του δικαιώματός του να μετέχει σε διοργανώσεις υπό την αιγίδα της ιταλικής ομοσπονδίας ερασιτεχνικού κλασικού αθλητισμού. Τουλάχιστον από τότε και μέχρι το 2016, ως Ιταλός υπήκοος που κατοικεί στη Γερμανία και ως πάνω από ένα έτος μέλος σωματίου κλασικού αθλητισμού στο Βερολίνο ονομαζόμενου TopFit e.V. (που είναι το πρώτο ενάγων της κύριας δίκης, στο εξής: TopFit), ο D. Biffi είχε τη δυνατότητα να μετέχει σε αγώνες για τη διεκδίκηση του τίτλου του «εθνικού πρωταθλητή» της ηλικιακής του κατηγορίας και κατά τα λοιπά οι θέσεις που καταλάμβανε καταγράφονταν. Οι διάφορες επιτυχίες του, από απόψεως κατακτήσεως τίτλων και καταλήψεως θέσεων, εμφανίζονται στον ιστότοπό του³.

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 http://www.corso-mental-coaching.it/team_item/daniele-biffi/.

3 Όπ.π.

3. Ωστόσο, το 2016, η Deutscher Leichtathletikverband e.V. (Γερμανική Ομοσπονδία Κλασικού Αθλητισμού, στο εξής: DLV), η οποία είναι η εναγομένη της κύριας δίκης και αποτελεί ένωση ιδιωτικού δικαίου, τροποποίησε τους κανόνες της. Συγκεκριμένα, περιόρισε στους Γερμανούς υπηκόους το δικαίωμα συμμετοχής στους αγώνες για τη διεκδίκηση του τίτλου του «εθνικού πρωταθλητή», σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες. Βάσει του νέου κανόνα, οι αθλητές στη θέση του D. Biffi δύνανται να μετέχουν στα εθνικά πρωταθλήματα, αλλά μόνον «εκτός συναγωνισμού». Τούτο στερεί από τους εν λόγω μετέχοντες τη δυνατότητα τόσο να καταλαμβάνουν συγκεκριμένη θέση στους ατομικούς αγώνες (επί παραδείγματι, την πρώτη, τη δεύτερη ή την τρίτη θέση) όσο και να κατακτούν τον τίτλο του «εθνικού πρωταθλητή». Ωστόσο, δεν τους στερεί τη δυνατότητα συμμετοχής σε άλλους αγώνες που διοργανώνονται από την DLV, όπως εκείνοι που πραγματοποιούνται σε περιφερειακό επίπεδο.

4. Το TopFit και ο D. Biffi προσέβαλαν αυτόν τον νέο κανόνα ενώπιον του Amtsgericht Darmstadt (ειρηνοδικείου Darmstadt, Γερμανία, στο εξής: αιτούν δικαστήριο), το οποίο υπέβαλε στο Δικαστήριο τρία προδικαστικά ερωτήματα. Τα ερωτήματα αυτά αφορούν την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας (άρθρο 18 ΣΛΕΕ), το δικαίωμα κάθε πολίτη της Ένωσης «να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών» (άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ), και την υποχρέωση της Ένωσης να «συμβάλλει στην προώθηση των ευρωπαϊκών επιδιώξεων στον χώρο του αθλητισμού» (άρθρο 165, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ) και να λαμβάνει μέτρα για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διαστάσεως του αθλητισμού (άρθρο 165, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ).

5. Έχω συναγάγει το συμπέρασμα ότι, κυρίως λόγω της μη θεσπίσεως μεταβατικού κανόνα που να ρυθμίζει τα κεκτημένα δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης, όπως ο D. Biffi, οι οποίοι έχουν ήδη αποκτήσει δικαίωμα συμμετοχής σε αγώνες επί ίσοις όροις με τους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής τους, κατόπιν ασκήσεως των δικαιωμάτων τους «να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα»⁴ εκεί, η DLV ενήργησε κατά τρόπο που δεν συνάδει με τα δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας που ο D. Biffi αρύεται από το δίκαιο της Ένωσης, ειδικότερα δε με την ελευθερία του εγκαταστάσεως κατά το άρθρο 49 ΣΛΕΕ. Υπό τις συνθήκες αυτές, ο επιβληθείς από την DLV περιορισμός είναι δυσανάλογος.

I. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

6. Το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ έχει ως εξής:

«Εντός του πεδίου εφαρμογής των Συνθηκών και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών τους, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας.»

7. Το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ ορίζει τα εξής:

«Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις Συνθήκες και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή τους.»

8. Το άρθρο 49, πρώτη περίοδος, ΣΛΕΕ έχει ως εξής:

«Στο πλαίσιο των κατωτέρω διατάξεων, οι περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως των υπηκόων ενός κράτους μέλους στην επικράτεια ενός άλλου κράτους μέλους απαγορεύονται.»

⁴ Άρθρο 21 ΣΛΕΕ.

9. Το άρθρο 165, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ ορίζει τα εξής:

«Η Ένωση συμβάλλει στην προώθηση των ευρωπαϊκών επιδιώξεων στον χώρο του αθλητισμού, λαμβάνοντας υπόψη παράλληλα τις ιδιαιτερότητές του, τις δομές του που βασίζονται στον εθελοντισμό καθώς και τον κοινωνικό και εκπαιδευτικό του ρόλο.»

10. Το άρθρο 165, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ έχει ως εξής:

«Η δράση της Ένωσης έχει ως στόχο:

[...]

– να αναπτύσσει την ευρωπαϊκή διάσταση του αθλητισμού, προάγοντας τη δικαιοσύνη και τον ανοιχτό χαρακτήρα των αθλητικών αναμετρήσεων και τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων για τον αθλητισμό φορέων, καθώς και προστατεύοντας τη σωματική και ηθική ακεραιότητα των αθλητών, ιδίως των νεότερων μεταξύ τους.»

11. Το άρθρο 165, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ ορίζει τα εξής:

«Η Ένωση και τα κράτη μέλη ευνοούν τη συνεργασία με τις τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα παιδείας και αθλητισμού, και ειδικότερα με το Συμβούλιο της Ευρώπης.»

B. Το δίκαιο του κράτους μέλους

12. Το άρθρο 5.2.1 του γερμανικού κανονισμού κλασικού αθλητισμού έχει ως εξής:

«Δικαίωμα συμμετοχής σε κάθε πρωτάθλημα έχουν κατ' αρχήν όλοι οι αθλητές που έχουν τη γερμανική ιθαγένεια και που έχουν εν ισχύ δικαίωμα συμμετοχής εκπροσωπώντας γερμανικό σωματείο ή γερμανικό όμιλο κλασικού αθλητισμού.»

13. Το άρθρο 5.2.2 απαλείφθηκε από την εναγομένη στις 17 Ιουνίου 2016. Όριζε τα εξής:

«Οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα συμμετοχής στα γερμανικά πρωταθλήματα αν έχουν δικαίωμα συμμετοχής εκπροσωπώντας γερμανικό σωματείο ή γερμανικό όμιλο κλασικού αθλητισμού και αν έχουν το δικαίωμα αυτό τουλάχιστον επί ένα έτος.»

14. Μετά τις 17 Ιουνίου 2016 είχε εφαρμογή ο ακόλουθος κανόνας (στο εξής: βαλλόμενος κανόνας)⁵:

«Σε αλλοδαπούς που έχουν δικαίωμα συμμετοχής σε εθνική ομοσπονδία δύναται να χορηγηθεί, σύμφωνα με το άρθρο 5.2.4 του γερμανικού κανονισμού κλασικού αθλητισμού, δικαίωμα συμμετοχής εκτός συναγωνισμού, αν έχει παρασχεθεί σχετική άδεια από τον πρόεδρο της ομοσπονδιακής επιτροπής ή από τον διοργανωτή πριν από τους αγώνες. Οι λεπτομέρειες όσον αφορά τη συμμετοχή εκτός συναγωνισμού καθορίζονται στον εθνική πρόβλεψη όσον αφορά την εφαρμογή του κανόνα 142.1 του Κανονισμού Διεθνών Αγώνων»⁶.

5 Κατά τις γραπτές παρατηρήσεις της εναγομένης, τούτο συνάδει με το σημείο 3, πρώτη πρόσθετη ρήτρα, των γενικών όρων για τη συμμετοχή σε γερμανικά εθνικά πρωταθλήματα.

6 Οι γραπτές παρατηρήσεις της εναγομένης αναφέρουν επίσης ότι ο βαλλόμενος κανόνας τροποποιήθηκε το 2018 ως εξής: «Σε αλλοδαπούς που έχουν δικαίωμα συμμετοχής σε σωματείο ή όμιλο αθλητών που υπάγεται στη δικαιοδοσία της Γερμανικής Ομοσπονδίας Κλασικού Αθλητισμού ή άλλης εθνικής ομοσπονδίας δύναται να χορηγηθεί, κατόπιν αιτιολογημένη αιτήσεως, δικαίωμα συμμετοχής εκτός συναγωνισμού, εφόσον ο πρόεδρος της ομοσπονδιακής επιτροπής που είναι αρμόδια για τη διοργάνωση των αγώνων έχει εγκρίνει τη συμμετοχή αυτή πριν από την ημερομηνία λήξεως της προθεσμίας καταθέσεως των δηλώσεων συμμετοχής στην επίμαχη αθλητική διοργάνωση. Οι λεπτομέρειες όσον αφορά τη συμμετοχή εκτός συναγωνισμού καθορίζονται στην εθνική πρόβλεψη όσον αφορά την εφαρμογή του κανόνα 142.1 του Κανονισμού Διεθνών Αγώνων».

II. Τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

15. Ο D. Biffi γεννήθηκε το 1972. Όπως προεκτέθηκε, είναι Ιταλός υπήκοος, ζει στη Γερμανία από το 2003 και μετέχει σε πρωταθλήματα Γερμανίας τουλάχιστον από το 2012, έχοντας παραιτηθεί του δικαιώματός του να μετέχει σε διοργανώσεις της ιταλικής ομοσπονδίας κλασικού αθλητισμού από το 2012. Ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα ως προπονητής και ως προσωπικός γυμναστής. Ειδικεύεται κυρίως στους αγώνες δρόμου 60, 100, 200 και 400 μέτρων και, μεταξύ του 2012 και του 2016, μετείχε, επιτυχώς και τακτικώς, σε αγώνες επί ίσοις όροις με Γερμανούς υπηκόους.

16. Ο D. Biffi έχει δικαίωμα συμμετοχής σε αθλητικές διοργανώσεις, σύμφωνα με τον γερμανικό κανονισμό κλασικού αθλητισμού, ως μέλος του TopFit. Το TopFit είναι μέλος της Berliner Leichtathletik-Verband (Ενώσεως Κλασικού Αθλητισμού Βερολίνου, Γερμανία), η οποία είναι περιφερειακή ένωση κλασικού αθλητισμού και μέλος της DLV. Η DLV αποτελεί την εθνική ομοσπονδία των γερμανικών ενώσεων κλασικού αθλητισμού και διοργανώνει τα εθνικά πρωταθλήματα κλασικού αθλητισμού, τόσο για τους νεαρής ηλικίας αθλητές που αγωνίζονται σε επίπεδο πρωταθλητισμού όσο και για τους λεγόμενους «seniors», ήτοι για τις ηλικιακές ομάδες «άνω των 35», που μετέχουν στον ερασιτεχνικό αθλητισμό.

17. Η διάταξη του άρθρου 1, πρώτη περίοδος, του γερμανικού κανονισμού κλασικού αθλητισμού ορίζει ότι τα μέλη όλων των σωματείων που υπάγονται στις ενώσεις των ομόσπονδων κρατών έχουν δικαίωμα συμμετοχής στις διοργανώσεις κλασικού αθλητισμού σύμφωνα με τους όρους του κανονισμού.

18. Στις 17 Ιουνίου 2016, το συμβούλιο της DLV τροποποίησε τον γερμανικό κανονισμό κλασικού αθλητισμού, με αποτέλεσμα οι πολίτες της Ένωσης που έχουν, επί ένα έτος, εν ισχύ δικαίωμα συμμετοχής στους αγώνες, εκπροσωπώντας γερμανικό σωματείο/όμιλο κλασικού αθλητισμού, να μην έχουν πλέον δικαίωμα συμμετοχής στα εθνικά πρωταθλήματα στην ίδια βάση όπως στο παρελθόν (βλ. σημεία 3 και 14 των παρούσων προτάσεων). Περαιτέρω, στη διάταξη περί παραπομπής εκτίθεται ότι ο λόγος τον οποίο επικαλέστηκε η εναγομένη για να εξηγήσει την απόφασή της ήταν ότι πρωταθλητής Γερμανίας πρέπει να είναι όποιος έχει επίσης δικαίωμα να αγωνίζεται στην εθνική ομάδα της Γερμανίας («GER»). Συγκεκριμένα, κατ' εφαρμογήν των κατευθυντήριων γραμμών που η εναγομένη χάραξε το 2017 όσον αφορά τις κλήσεις στην εθνική ομάδα, οι πρωταθλητές Γερμανίας είχαν προτεραιότητα στις κλήσεις αυτές. Η DLV εξέθεσε ότι, εξάλλου, δεν είναι δυνατόν να θεσπιστούν για τα πρωταθλήματα των seniors κανόνες που παρεκκλίνουν από τους κανόνες που διέπουν τους νέους ή τον επαγγελματικό αθλητισμό.

19. Για το γερμανικό πρωτάθλημα κλειστού στίβου για seniors, που διεξήχθη στις 4 και 5 Μαρτίου 2017 στην Ερφούρτη, το TopFit δήλωσε τον D. Biffi για τους αγώνες δρόμου 60, 200 και 400 μέτρων. Η δήλωση αυτή δεν έγινε δεκτή από τη DLV. Κατά της απορριπτικής αποφάσεως, το TopFit και ο D. Biffi προσέφυγαν ενώπιον της Verbandsrechtsausschuss (ομοσπονδιακής επιτροπής επίλυσεως διαφορών), που είναι το αρμόδιο όργανο της ομοσπονδίας για την επίλυση διαφορών. Η επιτροπή αυτή έκρινε ότι είναι καθ' ύλην αναρμόδια και συναίνεσε στην κίνηση δίκης ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων. Το TopFit και ο D. Biffi δεν προσέβαλαν δικαστικώς τον αποκλεισμό από το γερμανικό πρωτάθλημα κλειστού στίβου για seniors της 4ης και 5ης Μαρτίου 2017.

20. Από τις 30 Ιουνίου μέχρι τις 2 Ιουλίου 2017, η DLV διοργάνωσε το γερμανικό πρωτάθλημα για seniors στο Zittau. Κατά την περίοδο αυτή, ο D. Biffi πληρούσε τα προβλεπόμενα όρια προκρίσεως για τους αγώνες δρόμου 100, 200 και 400 μέτρων. Το TopFit και ο D. Biffi κίνησαν δίκη ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, για να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή στη διοργάνωση αυτή. Το ασκηθέν ένδικο βοήθημα απερρίφθη εξαιτίας ελλείψεως λόγου δικαιολογούντος τη λήψη προσωρινών μέτρων.

21. Ο D. Biffi μετέσχε «εκτός συναγωνισμού» στους αγώνες που πραγματοποιήθηκαν στο Zittau. Στον αγώνα δρόμου 100 μέτρων ο χρόνος του ήταν ο τρίτος καλύτερος των προκριματικών, αλλά δεν του επιτράπη να μετάσχει στον τελικό. Στον αγώνα δρόμου 200 μέτρων εφαρμόστηκε μόνο χρονομέτρηση. Δεν υπήρξαν προκριματικοί γύροι, αλλά μετρήθηκαν οι χρόνοι δύο σειρών, οι οποίοι ίσχυσαν ως τελικοί χρόνοι. Ο χρόνος του D. Biffi ήταν ο τρίτος καλύτερος. Λόγω τραυματισμού, δεν μετέσχε στον αγώνα δρόμου 400 μέτρων.

22. Το TopFit και ο D. Biffi άσκησαν αγωγή ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ζητώντας να επιτραπούν η συμμετοχή και η κατάταξη του δεύτερου στα μελλοντικά εθνικά πρωταθλήματα. Υποστηρίζουν ότι η εξάρτηση, από την ιθαγένεια, της χορηγήσεως δικαιώματος συμμετοχής στα εθνικά πρωταθλήματα των seniors αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης και διατείνονται ότι ο D. Biffi προστατεύεται βάσει κεκτημένων δικαιωμάτων. Η DLV υποστηρίζει την αντίθετη άποψη. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι πρέπει επίσης να αποφανθεί ως προς το αν οι επιδόσεις του D. Biffi στο εθνικό πρωτάθλημα που διεξήχθη στο Zittau πρέπει να ληφθούν υπόψη για την κατάταξη.

23. Το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ:

- «1) Πρέπει τα άρθρα 18, 21 και 165 ΣΛΕΕ να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι διάταξη η οποία περιλαμβάνεται στον κανονισμό κλασικού αθλητισμού ομοσπονδίας κράτους μέλους και η οποία εξαρτά τη συμμετοχή στα εθνικά πρωταθλήματα από την κατοχή της ιθαγένειας του κράτους μέλους ενέχει παράνομη διάκριση;
- 2) Πρέπει τα άρθρα 18, 21 και 165 ΣΛΕΕ να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι ομοσπονδία κράτους μέλους εισάγει παράνομες διακρίσεις σε βάρος των ερασιτεχνών αθλητών που δεν είναι υπήκοοι του κράτους μέλους, καθόσον τους παρέχει μεν τη δυνατότητα συμμετοχής στα εθνικά πρωταθλήματα, αλλά τους επιτρέπει να μετέχουν μόνον “εκτός” ή “άνευ συναγωνισμού” και δεν τους επιτρέπει να μετέχουν στους τελικούς των αγωνισμάτων;
- 3) Πρέπει τα άρθρα 18, 21 και 165 ΣΛΕΕ να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι ομοσπονδία κράτους μέλους εισάγει παράνομες διακρίσεις σε βάρος των ερασιτεχνών αθλητών που δεν είναι υπήκοοι του κράτους μέλους, καθόσον τους αποκλείει από την απονομή εθνικών τίτλων και/ή από την κατάταξη;»

24. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν στο Δικαστήριο το TopFit, η DLV, η Ισπανική και η Πολωνική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Άπαντες, πλην της Πολωνίας, παρέστησαν κατά την επ’ ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη στις 13 Δεκεμβρίου 2018.

III. Σύνοψη των γραπτών παρατηρήσεων

25. Το TopFit διατείνεται ότι, όπως κρίθηκε στην απόφαση Bosman, το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ έχει εφαρμογή επί των κανόνων ιδιωτικού δικαίου που περιλαμβάνονται σε κανονισμούς ιδιωτικών ενώσεων όπως η DLV⁷. Οι κανόνες που διατυπώθηκαν στην απόφαση Bosman δεν περιορίζονται στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και έχουν εφαρμογή επί του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

26. Η συμμετοχή σε αγώνες εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ΣΛΕΕ, όπως και ο ερασιτεχνικός αθλητισμός, και ως εκ τούτου το άρθρο 18 ΣΛΕΕ έχει εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης, καθόσον δεν υφίσταται αμιγώς ερασιτεχνικός αθλητισμός.

7 Το TopFit επικαλείται την απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, σκέψεις 8 έως 12).

27. Οι περιορισμοί συμμετοχής στον ερασιτεχνικό αθλητισμό δυσχεραίνουν τη μετάβαση στην επαγγελματική ενασχόληση με το αντίστοιχο άθλημα, έχοντας ως εκ τούτου έμμεσες συνέπειες στην οικονομική ζωή. Όταν πολίτης της Ένωσης υφίσταται λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση, σε σύγκριση με τους υπηκόους κράτους μέλους, στην ιδιωτική του ζωή και/ή όσον αφορά την πρόσβαση σε κοινωνικά και πολιτισμικά πλεονεκτήματα, η μεταχείρισή του συνιστά παράβαση του άρθρου 45 ΣΛΕΕ. Η πρόσβαση σε αθλητικές δραστηριότητες αποτελεί κοινωνικό πλεονέκτημα που συμβάλλει στην κοινωνική ένταξη και ο αποκλεισμός αθλητών όπως ο D. Biffi από τα πρωταθλήματα αντιβαίνει στο ευρωπαϊκό εγχείρημα και δεν συνάδει με τους σκοπούς του άρθρου 165, παράγραφος 2, τελευταία περίπτωση, ΣΛΕΕ. Λόγω του αποκλεισμού αυτού θα είναι λιγότερο πιθανό να επενδύουν τα σωματεία σε πολίτες της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι του οικείου κράτους μέλους.

28. Αντικειμενικά δικαιολογημένος θεωρείται ένας κανόνας όταν επιδιώκει θεμιτό σκοπό, είναι κατάλληλα προσαρμοσμένος για την επίτευξη του σκοπού αυτού και δεν βαίνει πέραν τον αναγκαίον ορίου για την επίτευξή του. Αναλογικός θα ήταν ένας περιορισμός που θα απαιτούσε από τους αθλητές να είναι μέλη ενός σωματείου για ορισμένη χρονική περίοδο κατ' ελάχιστον. Επομένως, μολονότι δεν μπορεί να απαιτηθεί η παροχή προσβάσεως στα εθνικά πρωταθλήματα σε όλους τους πολίτες της Ένωσης, μπορεί όμως να απαιτηθεί η παροχή δυνατότητας συμμετοχής στους πολίτες της Ένωσης, εφόσον αυτή συνδέεται με την άσκηση ορισμένων θεμελιωδών ελευθεριών, όπως τα δικαιώματα ελεύθερης κυκλοφορίας. Το TopFit επικαλείται επίσης το άρθρο 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

29. Η DLV υποστηρίζει ότι το TopFit δεν έχει ενεργητική νομιμοποίηση, επειδή αυτό κρίθηκε από το αιτούν δικαστήριο σε απόφαση της 14ης Ιουνίου 2017, μολονότι η DLV αναγνωρίζει ότι η σχετική συλλογιστική δεν παρατίθεται στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στην παρούσα υπόθεση. Τα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ προστατεύουν μόνο πολίτες της Ένωσης και όχι νομικά πρόσωπα όπως το TopFit. Το άρθρο 165 ΣΛΕΕ δεν παρέχει δικαιώματα σε σωματεία όπως το TopFit⁸.

30. Η DLV υποστηρίζει ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι θεωρητικής φύσεως, επειδή το TopFit δεν στερήθηκε του δικαιώματος συμμετοχής στα γερμανικά πρωταθλήματα για τους seniors. Αντιθέτως, αντικείμενο της διαφοράς αποτελεί το ζήτημα αν πρέπει να επιτραπεί στον D. Biffi να μετέχει σε αγώνες όπου οι επιδόσεις του θα λαμβάνονται υπόψη για την κατάταξη, ώστε να μπορεί να στεφθεί πρωταθλητής Γερμανίας⁹.

31. Επίσης, η διαφορά της κύριας δίκης αφορά μια αμιγώς εσωτερική κατάσταση στη Γερμανία¹⁰, επειδή περιορίζεται εντός των γερμανικών συνόρων.

32. Η DLV επικαλείται το γεγονός ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων δεν αφορά τη σύνθεση αθλητικών ομάδων, και ιδίως εθνικών ομάδων, ο σχηματισμός των οποίων είναι ζήτημα αμιγώς αθλητικού ενδιαφέροντος¹¹. Η DLV τάσσεται υπέρ του περιορισμού της απονομής μεταλλίων και της αναγνωρίσεως εθνικών ρεκόρ μόνο στους αθλητές που είναι υπήκοοι του οικείου κράτους μέλους, καθόσον πρόκειται για ζήτημα αμιγώς αθλητικού ενδιαφέροντος¹².

8 Στο πλαίσιο αυτό, η DLV επικαλείται την απόφαση της 16ης Μαρτίου 2010, Olympique Lyonnais (C-325/08, EU:C:2010:143, σκέψη 40).

9 Στο πλαίσιο αυτό, η DLV επικαλείται το άρθρο 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου και τις αποφάσεις της 1ης Απριλίου 2008, Gouvernement de la Communauté française και Gouvernement wallon (C-212/06, EU:C:2008:178, σκέψεις 28 και 29), της 14ης Ιουνίου 2017, Online Games κ.λπ. (C-685/15, EU:C:2017:452, σκέψη 43), και της 8ης Μαρτίου 2018, Saey Home & Garden (C-64/17, EU:C:2018:173, σκέψεις 18 και 19).

10 Η DLV επικαλείται τις αποφάσεις της 20ής Μαρτίου 2014, Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona (C-139/12, EU:C:2014:174, σκέψη 42 και εκεί μνημονεύομενη νομολογία), της 30ής Ιουνίου 2016, Admiral Casinos & Entertainment (C-464/15, EU:C:2016:500, σκέψη 21 και εκεί μνημονεύομενη νομολογία), της 15ης Νοεμβρίου 2016, Ullens de Schooten (C-268/15, EU:C:2016:874, σκέψη 47), και της 8ης Δεκεμβρίου 2016, Eurosaneamientos κ.λπ. (C-532/15 και C-538/15, EU:C:2016:932, σκέψη 57).

11 Η DLV επικαλείται τις αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 1974, Walrave και Koch (36/74, EU:C:1974:140, σκέψη 8), και της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, σκέψη 15).

12 Έκθεση του Ινστιτούτου Asser, της 20ής Δεκεμβρίου 2010, «Study on the equal treatment of non-nationals in individual sports competitions» (http://ec.europa.eu/assets/eac/sport/library/studies/study_equal_treatment_non_nationals_final_rpt_dec_2010_en.pdf, στο εξής «έκθεση του Ινστιτούτου Asser»), κεφάλαιο VI, σημεία 3.2.1 και 3.4.1.

33. Η Ισπανία υποστηρίζει ότι η στελέχωση της εθνικής ομάδας ορισμένου αθλήματος αποτελεί θεμιτό σκοπό και ότι οι περιορισμοί που θεσπίζονται για τα εθνικά πρωταθλήματα κλασικού αθλητισμού είναι αναλογικοί¹³ και δεν βλάπτουν την επαγγελματική εξέλιξη των αλλοδαπών αθλητών που κατοικούν σε χώρα υποδοχής. Τα εθνικά ατομικά πρωταθλήματα χρησιμοποιούνται κατά παράδοση για τη στελέχωση των εθνικών ομάδων για τους σημαντικούς διεθνείς αγώνες. Η συμμετοχή αλλοδαπών θα μπορούσε να διαταράξει τη διαδικασία αυτή.

34. Η Πολωνία επισημαίνει ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 165 ΣΛΕΕ αρμοδιότητα της Ένωσης στον τομέα του αθλητισμού είναι πολύ περιορισμένη. Κατά το άρθρο 6, στοιχείο ε', ΣΛΕΕ, οι αρμοδιότητες της Ένωσης περιορίζονται στην ανάληψη δράσεων για να υποστηρίξει, να συντονίζει ή να συμπληρώνει τη δράση των κρατών μελών στον τομέα του αθλητισμού. Περαιτέρω, οι συναντήσεις εθνικών ομάδων από διαφορετικές χώρες αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα ζητήματος αμιγώς αθλητικού ενδιαφέροντος, αλλά η Πολωνία αναγνωρίζει ότι το πεδίο εφαρμογής των επίμαχων διατάξεων δεν πρέπει να υπερβαίνει τον σκοπό για τον οποίο προβλέπονται¹⁴.

35. Τούτου λεχθέντος, η Πολωνία εκφράζει την άποψη ότι η διαφορά της κύριας δίκης αφορά το ζήτημα αν ο ερασιτεχνικός αθλητισμός εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών και ότι πρόκειται για δραστηριότητα που δεν μπορεί να θεωρηθεί οικονομική. Πάντως, όπως η Επιτροπή, η Πολωνία επισημαίνει ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η πρόσβαση στις δραστηριότητες αναψυχής που είναι διαθέσιμες εντός του κράτους μέλους στο οποίο έχει μετοικήσει πολίτης της Ένωσης αποτελεί απόρροια του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας¹⁵.

36. Η Πολωνία συμφωνεί με την Επιτροπή ότι η οργάνωση του αθλητισμού και των εθνικών αγώνων εντάσσεται στο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο του ευρωπαϊκού αθλητισμού¹⁶. Η τροποποίηση του πλαισίου αυτού θα μπορούσε να μειώσει την ελκυστικότητα του αθλητισμού έναντι των θεατών. Η Πολωνία εστιάζει επίσης στη σημασία του αθλητισμού για τη στελέχωση των εθνικών αθλητικών ομάδων.

37. Η Επιτροπή εκφράζει την άποψη ότι ο ερασιτεχνικός αθλητισμός εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης για τέσσερις λόγους.

38. Πρώτον, το δικαίωμα ίσης μεταχειρίσεως των εργαζομένων περιλαμβάνει τα κοινωνικά πλεονεκτήματα, λόγω του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ) 492/2011¹⁷. Δεύτερον, κατά πάγια νομολογία, το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας περιλαμβάνει την πρόσβαση στις δραστηριότητες αναψυχής που είναι διαθέσιμες εντός του κράτους μέλους υποδοχής¹⁸ και η πρόσβαση αυτή διέπεται από την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως κατά το άρθρο 18 ΣΛΕΕ. Τρίτον, η Επιτροπή υπογραμμίζει τη σημασία του αθλητισμού για την κοινωνική ένταξη, την ενσωμάτωση, την ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων και την απασχολησιμότητα¹⁹, οπότε πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά

13 Η Ισπανία επικαλείται το κείμενο «Sport and Free Movement», SEC(2011) 66 τελικό, και τις αποφάσεις της 13ης Απριλίου 2010, Bressol κ.λπ. (C-73/08, EU:C:2010:181), και της 20ής Οκτωβρίου 2011, Brachner (C-123/10, EU:C:2011:675).

14 Η Πολωνία επικαλείται τις αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 1974, Walrave και Koch (36/74, EU:C:1974:140, σκέψεις 8 και 9), της 14ης Ιουλίου 1976, Donà (13/76, EU:C:1976:115, σκέψεις 13 έως 15), της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, σκέψη 73), της 11ης Απριλίου 2000, Deliège (C-51/96 και C-191/97, EU:C:2000:199, σκέψη 43), και της 18ης Ιουλίου 2006, Meca-Medina και Majcen κατά Επιτροπής (C-519/04 P, EU:C:2006:492, σκέψη 26).

15 Η Πολωνία επικαλείται τις αποφάσεις της 7ης Μαρτίου 1996, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-334/94, EU:C:1996:90, σκέψη 21), της 12ης Ιουνίου 1997, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-151/96, EU:C:1997:294, σκέψη 13), και της 27ης Νοεμβρίου 1997, Επιτροπή κατά Ελλάδας (C-62/96, EU:C:1997:565, σκέψη 19).

16 Η Πολωνία επικαλείται τη Λευκή Βίβλο για τον αθλητισμό, COM(2007) 391 τελικό, σ. 15.

17 Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 2011, που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης (ΕΕ 2011, L 141, σ. 1). Η Επιτροπή επικαλείται την απόφαση της 12ης Μαΐου 1998, Martinez Sala (C-85/96, EU:C:1998:217, σκέψεις 55 έως 64).

18 Η Επιτροπή επικαλείται την απόφαση της 7ης Μαρτίου 1996, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-334/94, EU:C:1996:90, σκέψεις 21 και 23).

19 Η Επιτροπή παραπέμπει στα συμπεράσματα του Συμβουλίου, της 18ης Νοεμβρίου 2010, για τον ρόλο του αθλητισμού ως παράγοντα και μοχλού της ενεργού κοινωνικής ένταξης, 2010/C 326/05, σημείο 4.

την ερμηνεία των νομικών διατάξεων που αφορούν την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Τέταρτον, με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης διευρύνθηκε σημαντικά όσον αφορά τον αθλητισμό (βλ. άρθρο 6, στοιχείο ε', ΣΛΕΕ και άρθρο 165 ΣΛΕΕ, τα οποία παρέχουν εξουσίες στον τομέα αυτόν).

39. Τα άρθρα 18 και 21 ΣΛΕΕ έχουν εφαρμογή επί των εθνικών ομοσπονδιών που διέπονται από το ιδιωτικό δίκαιο, όπως η DLV, προκειμένου οι ενέργειες ιδιωτών, στην προκειμένη δε περίπτωση μιας μονοπωλιακής οντότητας, να μην υπονομεύουν την από το κράτος κατάργηση των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία²⁰.

40. Πάντως, η παρεμπόδιση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας του D. Biffi είναι αναλογική²¹. Παραμένει δυνατή η συμμετοχή των αλλοδαπών στους περιφερειακούς και στους τοπικούς αγώνες. Οι εθνικοί πρωταθλητές πρέπει να συνδέονται με το κράτος μέλος που διοργανώνει το πρωτάθλημα. Διαφορετικά, είναι δυνατόν να ανακύψουν προβλήματα ταυτίσεως του κοινού με αυτούς.

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

1. Προκαταρκτικές ενστάσεις

41. Το επιχείρημα της DLV ότι το διασυνοριακό στοιχείο της διαφοράς δεν αρκεί προκειμένου αυτή να μπορέσει να υπαχθεί στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου πρέπει να απορριφθεί. Όταν πολίτης της Ένωσης έχει «ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας», η κατάστασή του εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 18 ΣΛΕΕ²². Περαιτέρω, ο D. Biffi διατείνεται ότι η επιχειρηματική του δραστηριότητα σε κράτος μέλος υποδοχής, ήτοι στη Γερμανία, θίγεται από διάκριση λόγω ιθαγένειας²³. Η κατάσταση σχετίζεται με το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών²⁴. Ακριβώς όπως κρίθηκε από το Δικαστήριο στην υπόθεση Bosman ότι η αποδοχή προσφορών εργασίας διασυνοριακά σε άλλα κράτη μέλη, για τη συμμετοχή σε επαγγελματικές ομάδες ποδοσφαίρου, δεν συνιστά αμιγώς εσωτερική κατάσταση²⁵, τέτοια κατάσταση δεν συνιστά ούτε η διασυνοριακή κυκλοφορία η οποία συνεπάγεται εμπορευματοποίηση του κλασικού αθλητισμού και εγκατάσταση επιχειρήσεως.

42. Όσον αφορά την ενεργητική νομιμοποίηση του TopFit να προβάλλει αιτίαση περί μη συμμορφώσεως της DLV με το δίκαιο της Ένωσης στη σχέση της με τον D. Biffi, οι κανόνες που διέπουν την ενεργητική νομιμοποίηση εμπίπτουν στη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, με την επιφύλαξη ορισμένων περιορισμών που τίθενται από το δίκαιο της Ένωσης και που δεν αποτελούν αντικείμενο αντιδικίας στην υπόθεση της κύριας δίκης²⁶.

20 Απόφασεις της 12ης Δεκεμβρίου 1974, Walrave και Koch (36/74, EU:C:1974:140), της 8ης Απριλίου 1976, Defrenne (43/75, EU:C:1976:56), της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463), και της 3ης Οκτωβρίου 2000, Ferlini (C-411/98, EU:C:2000:530, σκέψη 50).

21 Απόφασεις της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, σκέψη 127), και της 11ης Απριλίου 2000, Deliège (C-51/96 και C-191/97, EU:C:2000:199, σκέψεις 61 έως 64).

22 Απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2018, Raugenicius (C-247/17, EU:C:2018:898, σκέψη 27 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

23 Τούτο περιλαμβανόταν στα επιχειρήματα που προβλήθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

24 Απόφαση της 30ής Ιουνίου 2016, Admiral Casinos & Entertainment (C-464/15, EU:C:2016:500, σκέψη 22).

25 Απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, σκέψεις 90 και 91).

26 Πρόκειται συγκεκριμένα για την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, που καθιερώνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, και για το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ, που απαιτεί επιπλέον από τα κράτη μέλη να προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης. Βλ. προσφάτως απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987). Σχετικά με τους κανόνες των κρατών μελών για την ενεργητική νομιμοποίηση, τις αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας και το άρθρο 47 του Χάρτη, βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 19ης Μαρτίου 2015, E.ON Földgáz Trade (C-510/13, EU:C:2015:189, σκέψεις 49 έως 51).

43. Τέλος, αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς της DLV, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό. Ο σκοπός της κύριας δίκης είναι να καθοριστεί η βάση στην οποία ο D. Biffi δύναται να στηρίξει δικαίωμα συμμετοχής σε μελλοντικά πρωταθλήματα. Κατά τον γερμανικό κανονισμό κλασικού αθλητισμού, η εκτός συναγωνισμού συμμετοχή εξαρτάται από άδεια του προέδρου της ομοσπονδιακής επιτροπής ή του διοργανωτή των συγκεκριμένων αγώνων (βλ. σημείο 14 των παρουσών προτάσεων). Δεδομένου ότι ο πλήρης αποκλεισμός της συμμετοχής αθλητών όπως ο D. Biffi προβλέπεται από τους κανόνες, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα δεν είναι υποθετικό²⁷.

2. Η πρακτική των κρατών μελών όσον αφορά τη συμμετοχή αλλοδαπών στα εθνικά πρωταθλήματα

44. Ως προς το ζήτημα αυτό δεν υφίσταται ομοιόμορφος κανόνας ή κοινή πρακτική στα κράτη μέλη, ούτε υπαγορεύουν οι κανόνες της Διεθνούς Ενώσεως Ομοσπονδιών Κλασικού Αθλητισμού (IAAF)²⁸ τέτοιο κανόνα ή πρακτική²⁹. Μάλιστα, η νομοθεσία και η πρακτική των επιμέρους κρατών μελών ποικίλλουν σημαντικά³⁰.

45. Επί παραδείγματι, η Ισπανία φαίνεται επί του παρόντος να ακολουθεί μια σχετικά ανοικτή πολιτική όσον αφορά την πρόσβαση, με την επιφύλαξη της απαιτήσεως συμμετοχής σε σωματείο (αλλά με την δυνατότητα παροχής ειδικής άδειας), της ισχύος ποσοστώσεως και της απαιτήσεως κατοικίας στην Ισπανία³¹, ενώ η τελευταία απαίτηση δεν ισχύει, επί παραδείγματι, στο Βέλγιο³². Πάντως, μόνον Ισπανοί υπήκοοι μπορούν να στεφθούν εθνικοί πρωταθλητές.

46. Στον αντίποδα, η Δανία παρέχει πρόσβαση στους αλλοδαπούς μόνο κατόπιν αποφάσεως της ειδικής οργανωτικής ομοσπονδίας, ενώ επίσης προβλέπεται ότι μόνο Δανοί μπορούν να στεφθούν πρωταθλητές Δανίας και ότι δεν μπορεί να απονεμηθεί σε αλλοδαπούς μετάλλιο της Δανικής Αθλητικής Ενώσεως. Σε κάθε περίπτωση, πρόσβαση παρέχεται μόνο στους αλλοδαπούς που διαμένουν στη Δανία επί τουλάχιστον έξι μήνες³³. Τόσο στη Γαλλία³⁴ όσο και στο Βέλγιο³⁵ μόνον υπήκοοι των εν λόγω κρατών μελών μπορούν να στεφθούν, αντιστοίχως, εθνικοί πρωταθλητές, ενώ στη Σουηδία³⁶ δεν υφίσταται ρητός κανόνας που να απαγορεύει στους αλλοδαπούς να στεφθούν εθνικοί πρωταθλητές, τέτοια δε δυνατότητα ρητώς προβλέπεται στην Κύπρο³⁷.

27 Μάλιστα, κατά τη διάταξη περί παραπομπής, πλήρης αποκλεισμός έχει ήδη συμβεί. Βλ. σημείο 19 των παρουσών προτάσεων.

28 <https://www.iaaf.org/>.

29 Ωστόσο, ο κανόνας 4, παράγραφος 3, του κανονισμού αγώνων της IAAF για την περίοδο 2018-2019 θέτει όρια στην υπαγωγή των αθλητών άνω των δεκαοκτώ ετών σε περισσότερες από μία εθνικές ομοσπονδίες.

30 Βλ. έκθεση Ινστιτούτου Asser, υποσημείωση 12 των παρουσών προτάσεων.

31 Βλ. Real Federación Española de Atletismo, <http://www.rfea.es/>, και <http://www.rfea.es/datosrfea/reglamentos.htm>. Βλ., επίσης, http://www.rfea.es/normas/pdf/Reglamento_Juridico_Disciplinario.pdf.

32 Ligue Belge francophone d'athlétisme (LBFA) (FR), <https://www.lbfa.be/web/l-asbl>, Vlaamse Atletiekliga (NL), <https://www.atletiek.be/>. Βλ., επίσης, <https://www.lbfa.be/web/regles-et-directives>.

33 Δανική Ομοσπονδία Κλασικού Αθλητισμού, <http://dansk-atletik.dk>. Βλ., επίσης, <http://dansk-atletik.dk/media/2139299/2018-2019-daf-reglement-1-.pdf> και <http://dansk-atletik.dk/regler-og-love/dafs-love.aspx>.

34 Βλ. Fédération française d'athlétisme, <http://www.athle.fr/>, και Code du sport, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071318>, και http://www.athle.fr/Reglement/Reglements_Generaux_%282009-07-25%29.pdf.

35 Υποσημείωση 32 των παρουσών προτάσεων.

36 Swedish Federation of Athletics (Friidrott.se), <http://www.friidrott.se/Regler/index.aspx>. Βλ., επίσης, <http://www.friidrott.se/docs/regelboken2018.pdf>. Όσον αφορά τις κατηγορίες ηλικιωμένων, βλ. <http://www.friidrott.se/Veteran/Regler/Intro.aspx>.

37 Βλ. καταστατικό της Κυπριακής Ομοσπονδίας Ερασιτεχνικού Αθλητισμού Στίβου, <http://www.koeas.org.cy/wpcontent/uploads/2018/10/%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F-%CE%9A%CE%9F%CE%95%CE%91%CE%A3-18.11.2017-.pdf>, και κώδικα χρηστής διακυβέρνησης των Αθλητικών Ομοσπονδιών Κύπρου (2018), <https://cyprussports.org/phocadownload/kodikaschristisdiakivernisis/KodikasChristisDiakivernisis.pdf>.

47. Όσον αφορά την αναγνώριση εθνικών ρεκόρ από αλλοδαπούς, τούτο αποκλείεται, επί παραδείγματι, στην Αυστρία³⁸, το Βέλγιο³⁹, την Κύπρο⁴⁰, τη Δανία (πλην των seniors)⁴¹, τη Γαλλία⁴², τη Σλοβενία⁴³ και τη Σουηδία⁴⁴. Οι κανονισμοί της Δανίας⁴⁵, της Ισπανίας⁴⁶, της Γαλλίας⁴⁷ και της Σλοβενίας⁴⁸ ρητώς ορίζουν ότι είναι αδύνατον να απονεμηθούν μετάλλια σε αλλοδαπούς αθλητές. Ο βελγικός κανονισμός ορίζει ότι αυτοί δεν μπορούν να ανέβουν στο βάθρο⁴⁹.

3. Γιατί η υπόθεση της κύριας δίκης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης;

48. Μολονότι το αιτούν δικαστήριο αντιλαμβάνεται την υπό εξέταση διαφορά ως αφορώσα κυρίως την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης κατά το άρθρο 21 ΣΛΕΕ και τη σχέση της τόσο με την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας κατά το άρθρο 18 ΣΛΕΕ όσο και με την προώθηση των ευρωπαϊκών επιδιώξεων στον χώρο του αθλητισμού κατά το άρθρο 165 ΣΛΕΕ, κρίσιμος στην υπόθεση της κύριας δίκης είναι στην πραγματικότητα ο ενέχων διάκριση λόγω ιθαγένειας περιορισμός της ελευθερίας εγκαταστάσεως του D. Biffi κατά το άρθρο 49 ΣΛΕΕ.

49. Οι διάδικοι της κύριας δίκης επικέντρωσαν την επιχειρηματολογία τους, σε μεγάλο βαθμό, στο ζήτημα αν οι κανόνες για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, οι οποίοι έχουν περιληφθεί στο πρωτογενές δίκαιο που ανάγεται στη Συνθήκη της Ρώμης, όπως αυτοί έχουν εφαρμοστεί από το Δικαστήριο σχετικά με τη συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες, μπορούν να εφαρμοστούν και σε σχέση με το άρθρο 21 ΣΛΕΕ, το οποίο αποτελεί διάταξη που θεσπίστηκε με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας. Ωστόσο, λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, τούτο ήταν άστοχο.

50. Όπως προέκυψε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο D. Biffi δραστηριοποιείται ως ψυχολογικός προπονητής και προσωπικός γυμναστής, ήτοι κερδίζει τα προς το ζην προπονώντας αθλητές. Συνεργάζεται με διάφορες αθλητικές ενώσεις, αλλά δραστηριοποιείται επίσης ως προσωπικός γυμναστής επιμέρους αθλητών. Ασκεί ανεξάρτητη οργανωμένη επιχειρηματική δραστηριότητα. Δεν είναι μισθωτός, οπότε δεν έχει καθεστώς «εργαζομένου» κατά την έννοια του άρθρου 45 ΣΛΕΕ. Ο δικαστικός πληρεξούσιος του TopFit και του D. Biffi υποστήριξε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι ο τίτλος του εθνικού πρωταθλητή Γερμανίας θα ήταν πολύτιμη και σημαντική προσθήκη στο επαγγελματικό προφίλ του D. Biffi. Τούτο δεν αμφισβητήθηκε από την DLV. Όπως εκτέθηκε (σημείο 2 των παρούσων προτάσεων), οι επιδόσεις του D. Biffi στα προηγούμενα εθνικά γερμανικά πρωταθλήματα ήδη εμφανίζονται στον ιστότοπό του.

38 Österreichischer Leichtathletik-Verband ÖLV, <https://www.oelv.at/de>, και www.oelv.at/de/service/downloads#satzungen-und-ordnungen.

39 Υποσημείωση 32 των παρούσων προτάσεων.

40 Υποσημείωση 37 των παρούσων προτάσεων.

41 Υποσημείωση 33 των παρούσων προτάσεων.

42 Υποσημείωση 34 των παρούσων προτάσεων.

43 Σχετικά με το αθλητικό δίκαιο της Σλοβενίας, βλ. Zakon o športu (ZŠpo-1), <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6853>. Pogoji, pravila in kriteriji za registriranje, http://www.olympic.si/datoteke/Pogoj%2C%20pravila%20in%20kriteriji%20za%20registriranje%20in%20kategoriziranje%20%2C%20A1portnikov_potrjeno_SSRS%20%28%29.pdf. Σχετικά με τους κανόνες αθλητικών αγώνων, βλ. Pravila-za-atletiska-tekmovanja_2018_2019_web.pdf.

44 Υποσημείωση 36 των παρούσων προτάσεων.

45 Υποσημείωση 33 των παρούσων προτάσεων.

46 Υποσημείωση 31 των παρούσων προτάσεων.

47 Υποσημείωση 34 των παρούσων προτάσεων.

48 Υποσημείωση 43 των παρούσων προτάσεων.

49 Υποσημείωση 32 των παρούσων προτάσεων.

51. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, ο D. Biffi δεν μπορεί να θεωρηθεί «ερασιτέχνης» αθλητής. Στην απόφαση *Delière*⁵⁰, το Δικαστήριο έκρινε ότι «το γεγονός απλώς και μόνον ότι μια αθλητική ένωση ή ομοσπονδία χαρακτηρίζει μονομερώς ως ερασιτέχνες τους αθλητές που είναι μέλη της δεν είναι ικανό να αποκλείσει το ενδεχόμενο να ασκούν οι αθλητές αυτοί οικονομικές δραστηριότητες»⁵¹, με την άσκηση οικονομικών δραστηριοτήτων να αποτελεί το κριτήριο τόσο για την εφαρμογή των κανόνων της Ένωσης για την ελεύθερη κυκλοφορία⁵² όσο και για την ένταξη των αθλητικών δραστηριοτήτων στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης⁵³.

52. Επομένως, αναγνωρίζοντας την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου ότι, λαμβανομένων υπόψη των στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η άσκηση αθλητισμού εμπίπτει στο δίκαιο της Ένωσης κατά το μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα⁵⁴, φρονώ ότι τούτο συμβαίνει στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεδομένου ότι η εργασία που ασκεί ο D. Biffi είναι πραγματική και γνήσια και όχι τέτοιας φύσεως ώστε να θεωρείται αμιγώς περιθωριακή ή επουσιώδης⁵⁵. Δεδομένου ότι η έννοια της «οικονομικής δραστηριότητας» οριοθετεί το πεδίο εφαρμογής μιας από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνει η Συνθήκη, δεν μπορεί να ερμηνεύεται στενά⁵⁶.

53. Επιπλέον, στην υπόθεση *Delière*⁵⁷, η οποία αφορούσε τη συμμετοχή σε ατομικό άθλημα και έναν φερόμενο περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι οι υποτροφίες που χορηγούνται αναλόγως των προηγούμενων αθλητικών επιδόσεων και από την κυβέρνηση, ταυτόχρονα με ιδιωτικές χορηγίες, είναι όλες κρίσιμες ως προς το αν ερασιτέχνης αθλητής είχε συμμετοχή σε οικονομικές δραστηριότητες⁵⁸. Το Δικαστήριο προσέθεσε, στην απόφαση *Meca-Medina*, ότι, «όταν η αθλητική δραστηριότητα έχει τον χαρακτήρα μισθωτής δραστηριότητας ή αμειβόμενης παροχής υπηρεσιών, πράγμα που συμβαίνει στην περίπτωση των ημιαπαστασιαστών ή επαγγελματιών αθλητών [...], εμπίπτει, ειδικότερα, στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 39 ΕΚ επ. ή των άρθρων 49 ΕΚ επ.»⁵⁹.

54. Η εγκατάσταση κατά το άρθρο 49 ΣΛΕΕ συνεπάγεται «την πραγματική άσκηση μιας οικονομικής δραστηριότητας με τη δημιουργία μιας μόνιμης εγκατάστασης σε άλλο κράτος μέλος για αόριστο χρονικό διάστημα»⁶⁰, με τη χρονική αυτή μνεία να συνιστά τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών κατά το άρθρο 56 ΣΛΕΕ και της ελευθερίας εγκαταστάσεως κατά το άρθρο 49 ΣΛΕΕ⁶¹.

55. Ο D. Biffi κατοικεί στη Γερμανία επί 15 έτη και από κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν προκύπτει ότι η από μέρους του παροχή υπηρεσιών προπονητικής στη Γερμανία πραγματοποιείται σε προσωρινή βάση ή ότι έχει διασυννοριακό στοιχείο λόγω, επί παραδείγματι, παροχής των υπηρεσιών από την Ιταλία. Μετέχει «σταθερώς και συνεχώς» στην οικονομική ζωή στη Γερμανία⁶².

50 Απόφαση της 11ης Απριλίου 2000 (C-51/96 και C-191/97, EU:C:2000:199).

51 Όπ.π., σκέψη 46.

52 Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, *Gebhard* (C-55/94, EU:C:1995:411, σκέψη 20).

53 Απόφαση της 18ης Ιουλίου 2006, *Meca-Medina και Majcen* (C-519/04 P, EU:C:2006:492, σκέψη 22 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

54 Όπ.π.

55 Απόφαση της 11ης Απριλίου 2000, *Delière* (C-51/96 και C-191/97, EU:C:2000:199, σκέψη 54 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

56 Απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, *Lehtonen και Castors Braine* (C-176/96, EU:C:2000:201, σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

57 Απόφαση της 11ης Απριλίου 2000 (C-51/96 και C-191/97, EU:C:2000:199, σκέψη 51).

58 Όπ.π.

59 Απόφαση της 18ης Ιουλίου 2006, *Meca-Medina και Majcen* (C-519/04 P, EU:C:2006:492, σκέψη 23 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Έχει υποστηριχθεί ότι μόνον ένα περιορισμένο φάσμα αθλητικών δραστηριοτήτων δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης λόγω ελλείψεως οικονομικού συνδέσμου, όπως οι κανόνες του παιχνιδιού, δεδομένου ότι οι αθλητικοί φορείς και οι ομοσπονδίες τους είναι οι πλέον αρμόδιοι για τη θέσπιση τεχνικών κανόνων. Βλ. Exner, J., «European Union Law and Sporting Nationality: Promising Alliance or Dangerous Liaison?», <https://www.olympic.cz/upload/files/European-Union-Law-and-Sporting-Nationality-Promising-Alliance-or-Dangerous-Liaison.pdf>, σ. 13 και 14.

60 Βλ., χαρακτηριστικά, απόφαση της 25ης Ιουλίου 1991, *Factortame κ.λπ.* (C-221/89, EU:C:1991:320, σκέψη 20).

61 Απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, *Gebhard* (C-55/94, EU:C:1995:411, σκέψη 26).

62 Απόφαση της 17ης Ιουνίου 1997, *Sodemare κ.λπ.* (C-70/95, EU:C:1997:301, σκέψη 24).

56. Επομένως, κάθε δυσμενής διάκριση που μπορεί αυτός να υπέστη κατά παράβαση του άρθρου 18 ΣΛΕΕ εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των Συνθηκών δυνάμει του άρθρου 49 ΣΛΕΕ. Η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας κατά το άρθρο 18 ΣΛΕΕ έχει συγκεκριμενοποιηθεί, όσον αφορά την ελευθερία εγκαταστάσεως, με το άρθρο 49 ΣΛΕΕ. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο πρέπει μόνο να αποφανθεί σχετικά με το άρθρο 49⁶³, σε συνδυασμό με το άρθρο 165 ΣΛΕΕ, δεδομένου ότι το άρθρο 18 ΣΛΕΕ μπορεί να εφαρμοστεί αυτοτελώς μόνο σε διεπόμενες από το δίκαιο της Ένωσης καταστάσεις σχετικά με τις οποίες η ΣΛΕΕ δεν προβλέπει ειδικούς κανόνες απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων⁶⁴. Για λόγους που θα εξηγήσω στα σημεία 97 έως 110 των παρουσών προτάσεων, η υπόθεση της κύριας δίκης δεν αποτελεί ευκαιρία να εξεταστεί μήπως πρέπει να πραγματοποιηθεί το σημαντικό βήμα της επεκτάσεως της νομολογίας σχετικά με το άρθρο 21 ΣΛΕΕ και με τα συστατικά στοιχεία της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης στο οριζόντιο πλαίσιο μιας ιδιωτικής διαφοράς⁶⁵, επιβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο σε μη κρατικούς φορείς την υποχρέωση τήρησέως τους.

57. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, «[τ]ο γεγονός ότι, από τυπικής άποψης, ένα εθνικό δικαστήριο υπέβαλε αίτηση προδικαστικής απόφασης παραπέμποντας μόνο σε ορισμένες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης δεν εμποδίζει το Δικαστήριο να του παράσχει όλα τα ερμηνευτικά στοιχεία που μπορεί να του είναι χρήσιμα για την εκδίκαση της υπόθεσης της οποίας έχει επιληφθεί, ανεξαρτήτως του αν στα ερωτήματά του γίνεται μνεία αυτών των διατάξεων. Συναφώς, στο Δικαστήριο εναπόκειται να συναγάγει, από το σύνολο των στοιχείων που του παρέχει το εθνικό δικαστήριο και ιδίως από το σκεπτικό της απόφασης περί παραπομπής, εκείνα τα στοιχεία του δικαίου της Ένωσης που χρήζουν ερμηνείας, λαμβανομένου υπόψη του αντικειμένου της διαφοράς»⁶⁶.

58. Κατά συνέπεια, τα τρία προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να αναδιατυπωθούν σε ένα και μοναδικό, το οποίο έχει ως εξής:

«Πρέπει τα άρθρα 18, 21, 49 και 165 ΣΛΕΕ να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι ομοσπονδία κράτους μέλους εισάγει παράνομες διακρίσεις σε βάρος των ερασιτεχνών αθλητών που δεν είναι υπήκοοι του κράτους μέλους στο οποίο κατοικούν, καθόσον απαγορεύει τη συμμετοχή τους στα εθνικά πρωταθλήματα ή τους παρέχει μεν τη δυνατότητα συμμετοχής στα εθνικά πρωταθλήματα, αλλά τους επιτρέπει να μετέχουν μόνον “άνευ” ή “εκτός συναγωνισμού” και δεν τους επιτρέπει να μετέχουν στους τελικούς των αγωνισμάτων, αποκλείοντάς τους επίσης από την απονομή εθνικών τίτλων και/ή από την κατάταξη;»

63 Απόφαση της 4ης Σεπτεμβρίου 2014, Schiebel Aircraft (C-474/12, EU:C:2014:2139, σκέψεις 19 έως 22 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

64 Επί παραδείγματι, απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2017, I (C-195/16, EU:C:2017:815, σκέψη 70 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

65 Όπως επισημάνθηκε από τη γενική εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Επιτροπή κατά Αυστρίας (C-75/11, EU:C:2012:536, σημείο 31), το Δικαστήριο συνήθως κρίνει ότι δεν παρίσταται ανάγκη να αποφανθεί επί της ερμηνείας του άρθρου 21 ΣΛΕΕ στις περιπτώσεις που επίμαχες είναι θεμελιώδεις ελευθερίες. Η γενική εισαγγελέας παραπέμπει στις αποφάσεις της 6ης Φεβρουαρίου 2003, Στυλιανάκης (C-92/01, EU:C:2003:72, σκέψεις 18 επ.), της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-318/05, EU:C:2007:495, σκέψεις 35 επ.), της 20ής Μαΐου 2010, Zanotti (C-56/09, EU:C:2010:288, σκέψεις 24 επ.), και της 16ης Δεκεμβρίου 2010, Josemans (C-137/09, EU:C:2010:774, σκέψη 53). Βλ. επίσης, επί παραδείγματι, αποφάσεις της 11ης Ιανουαρίου 2007, ITC Innovative Technology Centre (C-208/05, EU:C:2007:16, σκέψη 65), και της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, Hendrix (C-287/05, EU:C:2007:494).

66 Απόφαση της 27ης Ιουνίου 2018, Turbogás (C-90/17, EU:C:2018:498, σκέψη 25 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

IV. Απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα

A. Δεσμεύεται η DLV από το άρθρο 49 ΣΛΕΕ;

59. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, τα άρθρα 45, 49 και 56 ΣΛΕΕ δεν διέπουν μόνον τη δράση των δημοσίων αρχών, αλλά εκτείνονται και σε άλλης φύσεως κανόνες που ρυθμίζουν συλλογικώς τη μισθωτή και τη μη μισθωτή εργασία, καθώς και την παροχή υπηρεσιών⁶⁷. Το Δικαστήριο έχει επιδιώξει να αποφύγει τις ανισότητες κατά την εφαρμογή των απαγορεύσεων που προβλέπονται από τα εν λόγω άρθρα, δεδομένου ότι οι όροι εργασίας στα διάφορα κράτη μέλη ρυθμίζονται άλλοτε νομοθετικά ή με κανονιστικές πράξεις και άλλοτε με συλλογικές συμβάσεις και άλλες πράξεις συναπτόμενες ή εκδιδόμενες από ιδιώτες⁶⁸. Η κατάργηση μεταξύ των κρατών μελών των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών θα μπορούσε να διακυβευθεί αν η κατάργηση των φραγμών κρατικής προελεύσεως εξουδετερωνόταν από εμπόδια προερχόμενα από την άσκηση της νομικής αυτονομίας ενώσεων ή οργανισμών μη διεπόμενων από το δημόσιο δίκαιο⁶⁹.

60. Το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένα ότι οι διατάξεις της Συνθήκης που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία έχουν εφαρμογή επίσης επί των κανόνων που θεσπίζονται από αθλητικές ενώσεις⁷⁰, ενώ γενικός εισαγγελέας έχει εκφράσει την άποψη ότι «οι κανονισμοί των αθλητικών συλλόγων εμπίπτουν καταρχήν στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, κατά το μέτρο που αφορούν οικονομικές σχέσεις»⁷¹.

61. Αναγνωρίζω ότι, σε όλες τις υποθέσεις που προηγήθηκαν της υποθέσεως της κύριας δίκης, οι κανόνες αθλητικών ενώσεων κρίθηκε ότι ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στο πλαίσιο περιστάσεων όπου οι επίμαχοι κανόνες περιόριζαν τις δραστηριότητες αθλητών που ήσαν επαγγελματίες υπό την έννοια ότι αμείβονταν ευθέως με σύμβαση απασχολήσεως για τη συμμετοχή τους στην οικεία αθλητική δραστηριότητα και ότι η αμοιβή αυτή απειλείτο άμεσα από τους επίμαχους κανόνες των αθλητικών ενώσεων⁷².

62. Ωστόσο, δεν ασκεί επιρροή το ότι οι νέοι κανόνες της DLV έχουν, όπως θα μπορούσε να υποστηριχθεί, έμμεσες συνέπειες στις οικονομικές δραστηριότητες του D. Biffi, επειδή καθιστούν τις υπηρεσίες που αυτός παρέχει λιγότερο ελκυστικές σε σύγκριση με τις υπηρεσίες ενός Γερμανού αθλητή που ασκεί παρόμοια επιχειρηματική δραστηριότητα, αλλά έχει πλήρες δικαίωμα να μετέχει στους αγώνες των εθνικών πρωταθλημάτων, να στέφεται πρωταθλητής και να γνωστοποιεί το γεγονός αυτό, καθώς και να αναρτά την κατάταξή του σε κάθε αγώνισμα στον ιστότοπό του (βλ. σημείο 70 των παρουσών προτάσεων). Πράγματι, το Δικαστήριο έκρινε, στην απόφαση *Delière*, ότι οι υπηρεσίες παραμένουν υπηρεσίες, έστω και αν δεν αμείβονται από τους αποδέκτες τους⁷³. Τούτο συνεπάγεται ότι στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49 ΣΛΕΕ εμπίπτουν επίσης οι έμμεσες συνέπειες στις οικονομικές δραστηριότητες.

67 Απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2007, *International Transport Workers' Federation και Finnish Seamen's Union* (C-438/05, EU:C:2007:772, σκέψη 33 και εκεί μνημονεύομενη νομολογία). Βλ., επίσης, απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2007, *Laval un Partneri* (C-341/05, EU:C:2007:809).

68 Απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2007, *International Transport Workers' Federation και Finnish Seamen's Union* (C-438/05, EU:C:2007:772, σκέψη 34).

69 Απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, *Lehtonen και Castors Braine* (C-176/96, EU:C:2000:201, σκέψη 35).

70 Επί παραδείγματι, αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 1974, *Walrave και Koch* (36/74, EU:C:1974:140), της 15ης Δεκεμβρίου 1995, *Bosman* (C-415/93, EU:C:1995:463), της 13ης Απριλίου 2000, *Lehtonen και Castors Braine* (C-176/96, EU:C:2000:201, σκέψη 36), και της 16ης Μαρτίου 2010, *Olympique Lyonnais* (C-325/08, EU:C:2010:143).

71 Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα S. Alber στην υπόθεση *Lehtonen και Castors Braine* (C-176/96, EU:C:1999:321, σημείο 33).

72 Ετεροαπασχολούμενους ποδοσφαιριστές αφορούσαν οι αποφάσεις της 12ης Απριλίου 2005, *Simutenkov* (C-265/03, EU:C:2005:213), της 15ης Δεκεμβρίου 1995, *Bosman* (C-415/93, EU:C:1995:463), και της 16ης Μαρτίου 2010, *Olympique Lyonnais* (C-325/08, EU:C:2010:143), και η διάταξη της 25ης Ιουλίου 2008, *Real Sociedad de Fútbol και Kahveci* (C-152/08, EU:C:2008:450), ετεροαπασχολούμενους καλαθοσφαιριστές αφορούσε η απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, *Lehtonen και Castors Braine* (C-176/96, EU:C:2000:201), ετεροαπασχολούμενους προπομπούς μοτοσυκλετιστές η απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1974, *Walrave και Koch* (36/74, EU:C:1974:140), και ετεροαπασχολούμενους χειροσφαιριστές η απόφαση της 8ης Μαΐου 2003, *Deutscher Handballbund* (C-438/00, EU:C:2003:255).

73 Απόφαση της 11ης Απριλίου 2000, *Delière* (C-51/96 και C-191/97, EU:C:2000:199, σκέψη 56).

63. Επομένως, ο βαλλόμενος κανόνας αφορά «οικονομικές σχέσεις». Το Δικαστήριο έκρινε, στην απόφαση *International Transport Workers' Federation και Finnish Seamen's Union*, ότι το άρθρο 49 ΣΛΕΕ έχει εφαρμογή στις συλλογικές δράσεις των συνδικαλιστικών οργανώσεων που έχουν σκοπό να επιβάλουν σε επιχείρηση την υποχρέωση να συνάψει σύμβαση απορρέουσα από συλλογικές διαπραγματεύσεις με συνδικαλιστική οργάνωση⁷⁴, επειδή οι συλλογικές δράσεις «συνδέονται αναπόσπαστα» με τη συλλογική σύμβαση της οποίας τη σύναψη επιδιώκουν, με αποτέλεσμα η εν λόγω δράση να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49 ΣΛΕΕ⁷⁵.

64. Η σύνδεση μεταξύ του νέου κανόνα της DLV που απαγορεύει τη συμμετοχή του D. Biffi στα εθνικά πρωταθλήματα επί ίσοις όροις με τους Γερμανούς υπηκόους και της βλάβης που υφίσταται η επιχειρηματική δραστηριότητα του D. Biffi είναι αρκούντως στενή, ώστε να θεωρηθεί ότι ο κανόνας αυτός εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49 ΣΛΕΕ. Ακριβώς όπως έχει κριθεί από το Δικαστήριο ότι η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας πρέπει να μπορεί να επιβληθεί επίσης στους εργοδότες του ιδιωτικού τομέα, όσον αφορά τόσο τους ετεροαπασχολούμενους εργαζόμενους όσο και τους αυτοαπασχολούμενους εργαζόμενους βάσει του άρθρου 49 ΣΛΕΕ⁷⁶, ομοίως πρέπει οι οργανώσεις όπως η DLV να υπέχουν ευθύνη βάσει του άρθρου 49 ΣΛΕΕ για δράσεις που μπορούν να θίξουν την ελευθερία εγκαταστάσεως και για διακρίσεις λόγω ιθαγένειας τις οποίες αυτή απαγορεύει⁷⁷. Σε διαφορετική περίπτωση, επέρχεται βλάβη στην εσωτερική αγορά.

65. Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε πρόσφατα, στην απόφαση *Egenberger*⁷⁸, ότι η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παράγραφος 1, του Χάρτη, έχει επιτακτικό χαρακτήρα ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, η οποία είναι αφ' εαυτής ικανή να παράσχει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθ' εαυτό στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ τους σε τομέα που διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης, ακόμη και όταν τέτοιες διακρίσεις απορρέουν από συμβάσεις που έχουν συναφθεί μεταξύ ιδιωτών⁷⁹.

66. Το άρθρο 21, παράγραφος 2, του Χάρτη απαγορεύει κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας εντός του «πεδίου εφαρμογής των Συνθηκών», ήτοι εντός του πεδίου στο οποίο έχει εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης. Υπό το πρίσμα της αποφάσεως *Egenberger* και της απόψεως που εξέφρασα στο σημείο 56 των παρουσών προτάσεων, ήτοι ότι η υπό εξέταση διαφορά εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας σε συνάρτηση με την απορρέουσα από τα άρθρα 18 και 49 ΣΛΕΕ ελευθερία εγκαταστάσεως, το TopFit και ο D. Biffi έχουν, βάσει του δικαίου της Ένωσης, πλήρες δικαίωμα να επιβάλουν την περιεχόμενη στο άρθρο 21, παράγραφος 2, του Χάρτη απαγόρευση σε οντότητα όπως η DLV, δεδομένου ότι «[τ]α θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης μπορούν να εφαρμόζονται σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης»⁸⁰.

B. Υπήρξε περιορισμός;

67. Η νομολογία του Δικαστηρίου είναι, σε γενικές γραμμές, αυστηρή στις περιπτώσεις άμεσων διακρίσεων λόγω ιθαγένειας. Έχει κριθεί ότι νομοθεσία βάσει της οποίας η χορήγηση άδειας ασκήσεως δραστηριοτήτων σχετικών με την εμπορία στρατιωτικών όπλων και πυρομαχικών, καθώς και με τη διαμεσολάβηση σε αγοραπωλησίες τέτοιων όπλων και πυρομαχικών, εξαρτάται, όσον αφορά τις εταιρίες, από την προϋπόθεση ότι τα μέλη των οργάνων νόμιμης εκπροσωπήσεώς τους ή ο εταίρος ο οποίος είναι διαχειριστής τους έχουν την αυστριακή ιθαγένεια εισάγει απαγορευμένη διαφορετική

74 Απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2007 (C-438/05, EU:C:2007:772, σκέψεις 33 έως 35 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

75 Όπ.π., σκέψεις 36 και 37. Βλ., επίσης, απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2007, *Laval un Parteneri* (C-341/05, EU:C:2007:809).

76 Απόφαση της 4ης Σεπτεμβρίου 2014, *Schiebel Aircraft* (C-474/12, EU:C:2014:2139, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

77 Όπ.π., σκέψη 23.

78 Απόφαση της 17ης Απριλίου 2018 (C-414/16, EU:C:2018:257).

79 Όπ.π., σκέψεις 76 και 77.

80 Απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2018, *Bauer και Willmeroth* (C-569/16, EU:C:2018:871, σκέψη 52).

μεταχείριση⁸¹. Η απαίτηση κατοχής της ιταλικής ιθαγένειας προκειμένου να είναι δυνατές η πρόσβαση στην κοινωνική στέγαση και η λήψη ευνοϊκών εγγείων πιστώσεων, ακόμη και από πολίτες της Ένωσης που κατοικούσαν στην Ιταλία, σήμαινε ότι το εν λόγω κράτος μέλος παρέβη τις υποχρεώσεις που υπείχε από τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ⁸², δεδομένου ότι το δικαίωμα εγκαταστάσεως και η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών δεν αφορούν «αποκλειστικώς τους ειδικούς κανόνες περί ασκήσεως επαγγελματικών δραστηριοτήτων, αλλά και τους κανόνες περί των διαφόρων γενικών ευχερειών που χρησιμεύουν στην άσκηση των δραστηριοτήτων αυτών»⁸³. Επίσης, οι απαιτήσεις ιθαγένειας του ουγγρικού και του λετονικού δικαίου για την άσκηση του επαγγέλματος του συμβολαιογράφου κρίθηκαν προσφάτως ασύμβατες σε σχέση με το άρθρο 49 ΣΛΕΕ⁸⁴.

68. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, «το σύνολο των διατάξεων της Συνθήκης που διέπουν την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων αποσκοπεί στη διευκόλυνση της εκ μέρους των υπηκόων της Ένωσης ασκήσεως επαγγελματικών δραστηριοτήτων οποιασδήποτε φύσεως στο έδαφος της Ένωσης και αποκλείει μέτρα που θα μπορούσαν να είναι δυσμενή για τους εν λόγω υπηκόους οι οποίοι επιθυμούν να ασκήσουν δραστηριότητα στο έδαφος άλλου κράτους μέλους πλην του κράτους μέλους καταγωγής τους. Στο πλαίσιο αυτό, οι υπήκοοι των κρατών μελών έχουν, ιδίως, το δικαίωμα, το οποίο αρύονται απευθείας από τη Συνθήκη, να εγκαταλείπουν το κράτος μέλος καταγωγής τους και να μεταβαίνουν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους προκειμένου να διαμείνουν σ' αυτό και να ασκήσουν εκεί δραστηριότητα»⁸⁵.

69. Κατά συνέπεια, το άρθρο 49 ΣΛΕΕ απαγορεύει κάθε εθνικό μέτρο το οποίο δύναται να θίξει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την άσκηση, από τους πολίτες της Ένωσης, των θεμελιωδών ελευθεριών που κατοχυρώνονται στο άρθρο αυτό⁸⁶.

70. Ο D. Biffi βρίσκεται σε μειονεκτική θέση σε σύγκριση με τους Γερμανούς υπηκόους που παρέχουν υπηρεσίες προπονητικής στο εν λόγω κράτος μέλος, επειδή δεν είναι πλέον σε θέση να μνημονεύει τις επιτυχίες του στα εθνικά πρωταθλήματα, προκειμένου να προσελκύσει επιχειρηματικές ευκαιρίες. Οι καταναλωτές είναι πιθανότερο να ελκυσθούν από προπονητές που διαφημίζουν αδιάλειπτη αριστεία, όπως αυτή προκύπτει από τις επιδόσεις τους στα εθνικά πρωταθλήματα.

71. Επιπλέον, αν το δίκαιο της Ένωσης επέτρεπε στις αθλητικές ομοσπονδίες των κρατών μελών να τροποποιούν τους κανόνες που επιτρέπουν τη συμμετοχή των αλλοδαπών κατοίκων στα εθνικά πρωταθλήματα *αφότου* εγκατασταθεί εκεί επιχειρηματίας όπως ο D. Biffi, τούτο θα απέτρεπε τους πολίτες της Ένωσης να εγκαταλείψουν το κράτος μέλος καταγωγής τους (πράγμα που μπορεί να συνεπάγεται, όπως συνέβη στην περίπτωση του D. Biffi, απώλεια του δικαιώματος συμμετοχής στο εθνικό πρωτάθλημα του εν λόγω κράτους) και να συστήσουν επιχείρηση συνεπαγόμενη εμπορευματοποίηση της συμμετοχής στο οικείο άθλημα. Το δίκαιο της Ένωσης απαγορεύει κάθε εθνικό μέτρο που δύναται να θίξει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών από τους πολίτες της Ένωσης⁸⁷.

72. Δέχομαι ότι οι πολίτες της Ένωσης που μετακινούνται από ένα κράτος μέλος σε άλλο για να συστήσουν εμπορικές επιχειρήσεις δεν μπορούν, όπως οι εργαζόμενοι, να στηριχθούν στο δίκαιο της Ένωσης προκειμένου να διασφαλίσουν τους ίδιους όρους για την άσκηση της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας στο κράτος μέλος υποδοχής όπως στο κράτος μέλος καταγωγής τους⁸⁸. Ωστόσο,

81 Απόφαση της 4ης Σεπτεμβρίου 2014, Schiebel Aircraft (C-474/12, EU:C:2014:2139, σκέψη 29).

82 Απόφαση της 14ης Ιανουαρίου 1988, Επιτροπή κατά Ιταλίας (63/86, EU:C:1988:9).

83 Όπ.π., σκέψη 14.

84 Αποφάσεις της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, Επιτροπή κατά Λετονίας (C-151/14, EU:C:2015:577), και της 1ης Φεβρουαρίου 2017, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (C-392/15, EU:C:2017:73).

85 Απόφαση της 18ης Ιουλίου 2017, Erzberger (C-566/15, EU:C:2017:562, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

86 Όπ.π.

87 Όπ.π.

88 Όπ.π.

τούτο ουδέποτε μπορεί να δικαιολογήσει μέτρα ενέχοντα άμεση δυσμενή διάκριση τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης λόγω του αντικτύπου τους σε οικονομική δραστηριότητα, ιδίως όταν προκύπτει μειονέκτημα σε σύγκριση με τους υπηκόους του κράτους υποδοχής (βλ. σημείο 70 των παρουσών προτάσεων).

73. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι η κατάσταση του D. Biffi δεν διαφέρει από εκείνη του προσφεύγοντος στην υπόθεση επί της οποίας το Δικαστήριο εξέδωσε τη θεμελιώδη απόφαση Κωνσταντινίδης⁸⁹. Ο D. Biffi βρίσκεται σε μειονεκτική θέση σε σύγκριση με τη μεταχείριση που θα υφίστατο ένας Γερμανός υπήκοος υπό τις ίδιες συνθήκες, επειδή, όπως στην περίπτωση του (υποχρεωτικού) τρόπου γραφής ή του εσφαλμένου τρόπου γραφής του ονόματος του X. Κωνσταντινίδη βάσει του γερμανικού δικαίου, η απώλεια του δικαιώματος να μνημονεύει τις επιτυχίες του στα εθνικά πρωταθλήματα σε μελλοντικές διοργανώσεις προκαλεί τέτοιου βαθμού ενόχληση, ώστε να βλάπτει την ελευθερία εγκαταστάσεως του D. Biffi την οποία του διασφαλίζει η οικεία διάταξη της Συνθήκης⁹⁰. Πράγματι, στην απόφαση Κωνσταντινίδης, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο αντίκτυπος του επίμαχου μέτρου όσον αφορά την προσέλευση πελατών ήταν κρίσιμος για την εκτίμηση αυτή⁹¹.

Γ. Μπορεί ο περιορισμός να θεωρηθεί δικαιολογημένος;

1. Γενικές αρχές

74. Οι περιπτώσεις που ενέχουν άμεσες διακρίσεις λόγω ιθαγένειας σε βάρος πολιτών της Ένωσης έχουν κοινό μεταξύ τους το ότι μπορούν να δικαιολογηθούν μόνο με επίκληση άλλων διατάξεων των Συνθηκών. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έχει κρίνει, επί παραδείγματι, ότι νομοθεσία η οποία εξαρτά την παροχή άδειας σε επιχειρήσεις να ασκούν δραστηριότητες σχετικές με την εμπορία στρατιωτικών όπλων και πυρομαχικών, καθώς και με τη διαμεσολάβηση σε αγοραπωλησίες τέτοιων όπλων και πυρομαχικών, από την προϋπόθεση ότι τα μέλη των οργάνων νόμιμης εκπροσωπήσεώς τους ή ο εταίρος ο οποίος είναι διαχειριστής τους πρέπει να έχουν την αυστριακή ιθαγένεια δεν μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 346, παράγραφος 1, στοιχείο β', ΣΛΕΕ που διέπει την προστασία ουσιαδών συμφερόντων ασφάλειας των κρατών μελών, που αφορούν την παραγωγή ή εμπορία όπλων, πυρομαχικών και πολεμικού υλικού⁹². Οι απαιτήσεις ιθαγένειας που τίθενται για την άσκηση του επαγγέλματος του συμβολαιογράφου δεν μπορούν να δικαιολογηθούν για τον λόγο ότι συνδέονται με την άσκηση δημόσιας εξουσίας κατά την έννοια του άρθρου 51, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ⁹³.

75. Ωστόσο, η κύρια δυσκολία στην υπόθεση της κύριας δίκης έγκειται στο γεγονός ότι τούτο δεν ισχύει κατ' ανάγκη για τον τομέα του αθλητισμού. Κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι «οι διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων δεν αποκλείουν κανονιστικές ρυθμίσεις ή πρακτικές αποκλειούσες τους αλλοδαπούς παίκτες από ορισμένες συναντήσεις για μη οικονομικούς λόγους, οφειλόμενους στον ιδιαίτερο χαρακτήρα και το ειδικό πλαίσιο των συναντήσεων αυτών και ενδιαφέροντες, συνεπώς, αποκλειστικά το ίδιο το άθλημα, όπως συμβαίνει με τους αγώνες μεταξύ εθνικών ομάδων διαφόρων χωρών»⁹⁴. Στις ρυθμίσεις αυτές περιλαμβάνονται επίσης οι κανόνες που αφορούν την «ομαλή διεξαγωγή» ενός πρωταθλήματος συνολικά⁹⁵.

89 Απόφαση της 30ής Μαρτίου 1993 (C-168/91, EU:C:1993:115).

90 Όπ.π., σκέψεις 13 και 15.

91 Όπ.π., σκέψη 16.

92 Απόφαση της 4ης Σεπτεμβρίου 2014, Schiebel Aircraft (C-474/12, EU:C:2014:2139, σκέψεις 34 έως 38).

93 Αποφάσεις της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, Επιτροπή κατά Λεττονίας (C-151/14, EU:C:2015:577), και της 1ης Φεβρουαρίου 2017, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (C-392/15, EU:C:2017:73).

94 Απόφαση της 8ης Μαΐου 2003, Deutscher Handballbund (C-438/00, EU:C:2003:255, σκέψη 53). Βλ., επίσης, αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2000, Delière (C-51/96 και C-191/97, EU:C:2000:199, σκέψη 43), και της 13ης Απριλίου 2000, Lehtonen και Castors Braine (C-176/96, EU:C:2000:201, σκέψη 34).

95 Απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, Lehtonen και Castors Braine (C-176/96, EU:C:2000:201, σκέψη 54).

76. Όσον αφορά ένα άθλημα που συνδέεται με ατομικούς αγώνες και όχι με ομαδικούς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, αν δεν υπάρχει διάκριση λόγω ιθαγένειας, το γεγονός και μόνον ότι οι κανόνες επιλογής έχουν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του αριθμού των μετεχόντων σε ένα τουρνουά είναι συμφυές με τη διεξαγωγή διεθνών αθλητικών αγώνων υψηλού επιπέδου και οι κανόνες αυτοί δεν μπορούν, αυτοί καθ' εαυτούς, να θεωρηθούν ως συνιστώντες περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών⁹⁶. Ωστόσο, η μέχρι τούδε νομολογία δεν παρέχει άμεση καθοδήγηση σχετικά με τις περιστάσεις υπό τις οποίες οι κανόνες των κρατών μελών που περιορίζουν λόγω ιθαγένειας τη συμμετοχή αλλοδαπών σε αγώνες που αφορούν ατομικά αθλήματα, όπως ο κλασικός αθλητισμός, πρέπει να θεωρείται ότι ανάγονται σε λόγους που δεν είναι οικονομικής φύσεως και που συνδέονται με τη συγκεκριμένη φύση και το συγκεκριμένο πλαίσιο των εν λόγω πρωταθλημάτων και, ως εκ τούτου, είναι αποκλειστικώς αθλητικού ενδιαφέροντος.

2. Εφαρμογή επί των επίμαχων κανόνων: διατήρηση του *status quo*

77. Υπό το πρίσμα των εκτεταμένων διαφορών στη νομοθεσία και την πρακτική των κρατών μελών όσον αφορά τη συμμετοχή των αλλοδαπών στα εθνικά πρωταθλήματα (βλ. σημεία 44 έως 47 των παρουσών προτάσεων), δέχομαι ότι, κατ' αρχήν, οι κανόνες των κρατών μελών που περιορίζουν την απονομή του τίτλου του εθνικού πρωταθλητή και την απονομή μεταλλίων για την πρώτη, τη δεύτερη και την τρίτη θέση είναι ορθότερο να χαρακτηριστούν, βάσει του δικαίου της Ένωσης, ως κανόνες αμιγώς αθλητικού χαρακτήρα, που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης ΕΕ και που, ως εκ τούτου, μπορούν να διατηρηθούν από τα κράτη μέλη που εφαρμόζουν τέτοια καθεστώτα⁹⁷. Το περιορισμένο εύρος της αρμοδιότητας της Ένωσης στον τομέα του αθλητισμού (βλ. γραπτές παρατηρήσεις της Πολωνίας, σημείο 34 των παρουσών προτάσεων), όπως προκύπτει από το άρθρο 6, στοιχείο ε', και το άρθρο 165 ΣΛΕΕ, συνηγορεί επίσης υπέρ της διατηρήσεως της διακριτικής ευχέρειας των κρατών μελών⁹⁸.

78. Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει ότι η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, μολονότι δεν έχει εφαρμογή επί της συνθέσεως των αθλητικών ομάδων, ιδίως δε των εθνικών αθλητικών ομάδων, υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας. Ο «περιορισμός του πεδίου εφαρμογής των συγκεκριμένων διατάξεων δεν πρέπει να υπερβαίνει τον σκοπό για τον οποίο προβλέπεται»⁹⁹.

79. Οι σκοποί που επιδιώκει η DLV με τη σχεδιασθείσα τροποποίηση των κανόνων της που διέπουν την πρόσβαση και συμμετοχή στα εθνικά πρωταθλήματα συνίστανται στη διατήρηση της εμπιστοσύνης του κοινού στα πρωταθλήματα μέσω της εξασφάλισης ότι ο εθνικός πρωταθλητής θα έχει αρκούντως ισχυρό δεσμό με τη Γερμανία, καθώς και στην ανάγκη μη διαταράξεως ή αλλοιώσεως της διαδικασίας επιλογής των αθλητών που εκπροσωπούν τη Γερμανία σε διεθνές επίπεδο. Πρόκειται για θεμιτούς σκοπούς δημόσιας πολιτικής.

80. Ωστόσο, ο αποκλεισμός του D. Biffi από τη διεκδίκηση του τίτλου του εθνικού πρωταθλητή και η υποβάθμισή του στη συμμετοχή εκτός συναγωνισμού, με τις συνέπειες που έχει τούτο όσον αφορά την καταγραφή των θέσεων που καταλαμβάνει στις διοργανώσεις, αποτελούν δυσανάλογα μέτρα για την εκπλήρωση των σκοπών αυτών, δεδομένου ότι ο D. Biffi είχε προϋφιστάμενο δικαίωμα συμμετοχής στα εθνικά πρωταθλήματα επί ίσοις όροις με τους Γερμανούς υπηκόους, το οποίο του αφαιρέθηκε με την επίμαχη τροποποίηση στην υπόθεση της κύριας δίκης.

96 Απόφαση της 11ης Απριλίου 2000, Deliège (C-51/96 και C-191/97, EU:C:2000:199, σκέψη 64).

97 Βλ. έκθεση του Ινστιτούτου Asser, υποσημείωση 12 των παρουσών προτάσεων, κεφάλαιο VI, σημείο 3.4.1.

98 Για ανάλυση των διεργασιών που προηγήθηκαν της προσθήκης του άρθρου 165 στη ΣΛΕΕ κατά την αναθεώρηση της Λισσαβώνας, βλ. Weatherill, S., *Principles and Practice in EU Sports Law*, Oxford University Press, 2017, κεφάλαιο 6, σ. 125 έως 156. Στη σελίδα 158 του ίδιου βιβλίου, ο συγγραφέας επισημαίνει την έλλειψη συγκεκριμένης οργανικής συνδέσεως μεταξύ του άρθρου 165 ΣΛΕΕ και της εσωτερικής αγοράς.

99 Επί παραδείγματι, απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, σκέψη 127 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

81. Κατά πάγια νομολογία, η νομοθεσία της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με τη γενική αρχή του σεβασμού των κεκτημένων δικαιωμάτων¹⁰⁰ και την «αντίστοιχη ασφάλεια δικαίου που αποτελεί ουσιώδες μέρος του γενικότερου κανόνα»¹⁰¹. Το Δικαστήριο επισήμανε, στην απόφασή του στην υπόθεση *Bozkurt*¹⁰², ότι η γενική αρχή του σεβασμού των κεκτημένων δικαιωμάτων αποτελεί αρχή που προβλέπει ότι, εφόσον ο Τούρκος υπήκοος μπορεί βασίμως να επικαλεστεί δικαιώματα κεκτημένα δυνάμει διατάξεως της αποφάσεως 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως, της 19ης Σεπτεμβρίου 1980, τα δικαιώματα αυτά δεν εξαρτώνται πλέον από το αν εξακολουθούν να υπάρχουν οι περιστάσεις υπό τις οποίες αυτά γεννήθηκαν, δεδομένου ότι η σχετική απόφαση της Ένωσης δεν επέβαλλε καμία τέτοια προϋπόθεση. Τα κεκτημένα δικαιώματα είναι επίσης κρίσιμα στο πλαίσιο της ερμηνείας της νομοθεσίας της Ένωσης που έχει σκοπό να διευκολύνει την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης σε όλη την Ένωση, καθώς και των ορίων της διακριτικής ευχέρειας των κρατών μελών να την περιορίζουν¹⁰³.

82. Ενώ δεν τίθεται ζήτημα μεταβολής των αντικειμενικών περιστάσεων ως αιτίας για τη στέρηση του δικαιώματος του D. Biffi να μετέχει σε αγώνες των γερμανικών εθνικών πρωταθλημάτων επί ίσοις όροις με τους Γερμανούς υπηκόους, η νομολογία για τα κεκτημένα δικαιώματα έχει διαμορφωθεί, στο πλαίσιο των δικαιωμάτων ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής, εν μέρει λόγω της επιτακτικής ανάγκης για βαθμιαία εδραίωση της θέσεως και της εντάξεως σε κράτος μέλος¹⁰⁴. Περαιτέρω, ο D. Biffi είναι μόνιμος κάτοικος Γερμανίας κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών¹⁰⁵. πρόκειται για μέτρο που αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για την προαγωγή της κοινωνικής συνοχής και που περιελήφθη στην οδηγία 2004/38 για να ενισχύσει τη συνείδηση της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης¹⁰⁶.

83. Περαιτέρω, η υποχρέωση λήψεως μεταβατικών μέτρων για την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης όσων ενήργησαν βασιζόμενοι σε καθιερωμένο νομικό καθεστώς που τροποποιήθηκε χωρίς προειδοποίηση δεν είναι άγνωστη στο δίκαιο της Ένωσης¹⁰⁷. Σε συνάρτηση με υποχρεώσεις που επέβαλε στην Επιτροπή συγκεκριμένο νομοθετικό πλέγμα της Ένωσης, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι «υποχρεούται η Επιτροπή, για λόγους ασφάλειας του δικαίου, να προειδοποιεί κατά τρόπο συγκεκριμένο και σαφή τους επιχειρηματίες σχετικά με τη πρόθεση της να αποστεί, ενδεχομένως, από την προηγούμενη πρακτική της στο θέμα αυτό, αλλιώς παραβιάζει την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης»¹⁰⁸.

84. Ωστόσο, η DLV δεν προέβλεψε μεταβατική διάταξη η οποία θα μεριμνούσε για τους πολίτες της Ένωσης, όπως ο D. Biffi, που έχουν ασκήσει το δικαίωμά τους να κυκλοφορούν ελεύθερα και να εγκαθίστανται σε κράτος μέλος άλλο από το δικό τους, σύμφωνα με το άρθρο 49 ΣΛΕΕ, και που –στην περίπτωση του D. Biffi– έχουν απολέσει το δικαίωμα να μετέχουν στα εθνικά πρωταθλήματα του κράτους μέλους κατοικίας τους.

100 Απόφαση της 29ης Σεπτεμβρίου 2011, *Unal* (C-187/10, EU:C:2011:623, σκέψη 50).

101 Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα E. Sharpston στην υπόθεση *Unal* (C-187/10, EU:C:2011:510, σημείο 52).

102 Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010 (C-303/08, EU:C:2010:800, σκέψη 41).

103 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 16ης Οκτωβρίου 1997, *Garofalo* κ.λπ. (C-69/96 έως C-79/96, EU:C:1997:492, σκέψη 17), όσον αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 86/457/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Σεπτεμβρίου 1986, περί ειδικής εκπαίδευσως στη γενική ιατρική (ΕΕ 1986, L 267, σ. 26).

104 Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, *Bozkurt* (C-303/08, EU:C:2010:800, σκέψη 40).

105 Επιπλέον, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ 2004, L 229, σ. 35, ΕΕ 2005, L 197, σ. 34, ΕΕ 2005, L 30, σ. 27, και ΕΕ 2007, L 204, σ. 28).

106 Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Οκτωβρίου 2010, *Lassal* (C-162/09, EU:C:2010:592, σκέψη 32, με παραπομπή στην αιτιολογική σκέψη 17 της οδηγίας 2004/38).

107 Βλ., χαρακτηριστικά, διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 10ης Ιουνίου 1988, *Sofrimport* (152/88 R, EU:C:1988:296).

108 Όπ.π., σκέψη 22. Βλ., επίσης, απόφαση της 26ης Ιουνίου 1990, *Sofrimport* (C-152/88, EU:C:1990:259).

85. Τούτο είναι ασύμβατο με ακρογωνιαίο λίθο της νομολογίας του Δικαστηρίου για την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Ήτοι ότι «η ιδιότητα αυτή του πολίτη της Ένωσης τείνει να αποτελέσει τη θεμελιώδη ιδιότητα των υπηκόων των κρατών μελών, η οποία παρέχει τη δυνατότητα σε όσους εκ των πολιτών αυτών βρίσκονται στην ίδια κατάσταση να τυγχάνουν, όσον αφορά το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, της ίδιας νομικής μεταχείρισης, ανεξαρτήτως της ιθαγενείας τους και με την επιφύλαξη των ρητώς προβλεπομένων συναφώς εξαιρέσεων»¹⁰⁹. Οι κανόνες της DLV που ενέχουν άμεση διάκριση λόγω ιθαγενείας δεν ήταν «ρητώς προβλεπόμενοι» κατά τον χρόνο που ο D. Biffi άσκησε το δικαίωμά του να κυκλοφορεί ελεύθερα και να διαμένει στη Γερμανία, σύμφωνα με το άρθρο 21 ΣΛΕΕ, το άρθρο 45 του Χάρτη και, όπως διευκρινίστηκε ανωτέρω, το άρθρο 49 ΣΛΕΕ.

86. Όπως έκρινε προσφάτως το Δικαστήριο, αν γινόταν δεκτό ότι ο πολίτης της Ένωσης που διαθέτει τα δικαιώματα που του παρέχει το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ λόγω ασκήσεως του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας πρέπει να στερηθεί τα δικαιώματα αυτά, «επειδή θέλησε, [...] να ενσωματωθεί ακόμη περισσότερο στην κοινωνία του κράτους αυτού», τούτο θα αντέβαινε στη λογική της προοδευτικής ενσωματώσεως που «ενθαρρύνει» η διάταξη αυτή¹¹⁰. Η ίδια λογική «ενθαρρύνεται» κατ' ανάγκην επίσης όσον αφορά τις διαφορές που εμπίπτουν στο άρθρο 49 ΣΛΕΕ¹¹¹.

87. Δεδομένου ότι ο D. Biffi έχει αποδεδειγμένο και ισχυρό δεσμό με τη Γερμανία και, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, έχει ενσωματωθεί στην κοινότητα κλασικού αθλητισμού της χώρας αυτής, δεν φαίνεται να γεννάται άμεσα πρόδηλος κίνδυνος αμφισβητήσεως του θεμιτού χαρακτήρα της απονομής του τίτλου του «εθνικού πρωταθλητή», σε περίπτωση που αυτός απονεμηθεί σε αθλητή όπως ο D. Biffi. Το ίδιο ισχύει όσον αφορά την απονομή μεταλλίων, την κατάταξη και τη συμμετοχή σε προκριματικούς αγώνες.

88. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι η τυχόν απορρέουσα από το δικαίο της Ένωσης απαίτηση να συνεχίσουν οι εγκατεστημένοι αλλοδαποί αθλητές να έχουν δικαίωμα συμμετοχής, στην ίδια βάση στην οποία στήριζαν το δικαίωμα αυτό ήδη πριν από τη θέσπιση κανόνα που περιορίζει τη συμμετοχή, θα εμποδίσει, σε μη διαχειρίσιμο βαθμό, την επιλογή των Γερμανών υπηκόων που θα μετέχουν στους διεθνείς αγώνες στην ηλικιακή κατηγορία άνω των 35 ετών. Τούτο οφείλεται στο ότι, όπως εκτέθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η επί ίσοις όροις συμμετοχή των ημεδαπών και των αλλοδαπών που ανήκουν σε σωματείο αποτέλεσε πρακτική στη Γερμανία επί περίπου τριάντα έτη.

89. Επιπλέον, ο βαλλόμενος κανόνας φαίνεται να έχει ιδιαιτέρως σοβαρό αντίκτυπο στα πολυπολιτισμικά σωματεία, καθώς και σε όλα τα σωματεία όσον αφορά το αίσθημα της κοινότητας, καθόσον θα δημιουργήσει δύο βαθμίδες μελών. Το TopFit και ο D. Biffi υποστήριξαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι ο κανόνας κατά του οποίου βάλλουν μειώνει τις πιθανότητες να συνεχίσουν τα σωματεία να επενδύουν σε αθλητές που είναι πολίτες της Ένωσης· πρόκειται δε για ανθρώπους που ήδη βρίσκονται στις τάξεις τους.

90. Αυτοί είναι οι λόγοι για τους οποίους συνάγω ότι η έλλειψη διατάξεως με την οποία η DLV να βελτιώνει τις συνέπειες του βαλλόμενου κανόνα και να διατηρεί το status quo για τους πολίτες της Ένωσης, όπως ο D. Biffi, που είναι εγκατεστημένοι στη Γερμανία και έχουν αποκτήσει δικαίωμα να μετέχουν στους αγώνες των εθνικών πρωταθλημάτων επί ίσοις όροις με τους Γερμανούς υπηκόους καθιστά τον βαλλόμενο κανόνα δυσανάλογο σε σχέση με τους θεμιτούς σκοπούς που επιδιώκει.

109 Βλ. απόφαση της 25ης Ιουλίου 2018, A (Βοήθεια σε άτομο με αναπηρία) (C-679/16, EU:C:2018:601, σκέψη 56 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

110 Απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2017, Lounes (C-165/16, EU:C:2017:862, σκέψη 58).

111 Βλ. συζήτηση σχετικά με την απόφαση της 14ης Ιανουαρίου 1988, Επιτροπή κατά Ιταλίας (63/86, EU:C:1988:9), στο σημείο 67 των παρούσων προτάσεων, όπου κρίθηκε ότι η πληρέστερη ένταξη προστατεύεται από το άρθρο 49 ΣΛΕΕ (και από την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών) με την εξασφάλιση ίσης μεταχείρισεως όσον αφορά την πρόσβαση σε τραπεζικά δάνεια και σε δημόσια στέγη.

3. Ευρύτερη εφαρμογή στον επίμαχο κανόνα

91. Σε περίπτωση που το Δικαστήριο διαφωνήσει με την προεκτεθείσα ανάλυση (σημείο 77 των παρουσών προτάσεων), η απονομή του τίτλου του εθνικού πρωταθλητή και η απονομή μεταλλίων για την πρώτη, τη δεύτερη και την τρίτη θέση θα είναι, κατ' αρχήν, ορθότερο να χαρακτηριστούν, βάσει του δικαίου της Ένωσης, ως κανόνας αμιγώς αθλητικού ενδιαφέροντος που δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης ΕΕ και που, ως εκ τούτου, δύναται γενικώς να διατηρηθεί από τα κράτη μέλη που εφαρμόζουν ένα τέτοιο καθεστώς. Η απόρριψη της αναλύσεως σχετικά με τη διατήρηση του status quo για εγκατεστημένους αθλητές όπως ο D. Biffi φαίνεται, εκ πρώτης όψεως, να συνεπάγεται ότι πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση στο ερώτημα που αναδιατυπώθηκε στο σημείο 58 των παρουσών προτάσεων.

92. Ωστόσο, με τα προδικαστικά ερωτήματα τίθεται επίσης το ζήτημα του πλήρους αποκλεισμού των αλλοδαπών αθλητών από τα εθνικά πρωταθλήματα· τούτο θα συμβεί στον D. Biffi, σε περίπτωση που δεν του παρασχεθεί δικαίωμα συμμετοχής εκτός συναγωνισμού είτε από τους διοργανωτές των αγώνων είτε από τον πρόεδρο της ομοσπονδίας. Το αν αυτό συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να το εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις κρίσιμες περιστάσεις, συμπεριλαμβανομένης της σημαντικής συμβολής του αθλητισμού στη διευκόλυνση της κοινωνικής εντάξεως, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 165 ΣΛΕΕ.

93. Πάντως, με την πρώτη ματιά φαίνεται ότι ο πλήρης αποκλεισμός μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Επί παραδείγματι, ο περιορισμός του αριθμού των ανθρώπων που δύνανται να μετέχουν εκτός συναγωνισμού μπορεί να είναι υπεραρκετός, στις περισσότερες περιπτώσεις, για να αποφευχθεί η διατάραξη της διαδικασίας επιλογής των Γερμανών υπηκόων που εκπροσωπούν το εν λόγω κράτος μέλος στους αγώνες διεθνών πρωταθλημάτων κλασικού αθλητισμού¹¹². Επιπλέον, είναι σημαντικό να διαπιστωθεί από τον εθνικό δικαστή ότι πράγματι υφίσταται σύνδεση μεταξύ της επιλογής των εθνικών πρωταθλητών και της επιλογής των ομάδων που μετέχουν στις διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις. Επίσης, δεν βλέπω τον λόγο γιατί θα πρέπει να μην καταγράφονται οι επιδόσεις των αλλοδαπών στους προκριματικούς αγώνες, πράγμα που είναι ουσιώδες για την επίτευξη των θεμιτών σκοπών της DLV.

94. Τέλος, οι ισχυρισμοί της DLV όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους δεν ήταν σε θέση να θεσπίσει διαφορετικό πλέγμα κανόνων για κάθε διαφορετική ηλικιακή κατηγορία αθλητών δεν είναι πειστικοί. Στο πλαίσιο αυτό, δεν ελήφθη υπόψη το γεγονός ότι οι πιέσεις και οι κοινωνικές προσδοκίες που είναι συνυφασμένες με τα εθνικά πρωταθλήματα που προηγούνται της συμμετοχής σε σημαντικές διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, διαφέρουν ουσιωδώς από τις ηλικιακές κατηγορίες που δεν συνδέονται άμεσα με τη συμμετοχή σε τέτοιες διοργανώσεις.

95. Εν προκειμένω, έχω κατά νου τόσο τους πολύ νέους όσο και τους πολύ ηλικιωμένους αθλητές. Δεν υπερিশχύει η επιτακτική ανάγκη εξασφάλισης της κοινωνικής εντάξεως του παιδιού μιας οικογένειας που έχει πρόσφατα μετοικήσει στη Γερμανία από άλλο κράτος μέλος έναντι του απόμακρου ενδεχομένου ότι το παιδί αυτό θα στερήσει τη θέση στα εθνικά πρωταθλήματα από ένα παιδί γερμανικής ιθαγένειας το οποίο ενδέχεται στο μέλλον να εκπροσωπήσει τη Γερμανία σε διοργάνωση όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες ή τα ευρωπαϊκά πρωταθλήματα, ιδίως δεδομένου του μεγαλύτερου χρονικού περιθωρίου που παρέχεται στους νέους προκειμένου να αποφασίσουν αν θα αποκτήσουν δεύτερη ιθαγένεια; Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο είναι σημαντικό να εξετάσει προσεκτικά αν ο καθολικός χαρακτήρας του βαλλόμενου κανόνα, ο οποίος ισχύει για όλες τις ηλικιακές κατηγορίες, είναι κατάλληλα προσαρμοσμένος ώστε να διασφαλίσει την επίτευξη των θεμιτών σκοπών που επιδιώκει η DLV και ότι δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου ορίου για τη διασφάλισή τους.

¹¹² Siekemann, R., «The Specificity of Sport: Sorting Exceptions in EU Law», https://www.pravst.unist.hr/dokumenti/zbornik/2012106/zb201204_697.pdf, σ. 721.

96. Επομένως, σε περίπτωση που το Δικαστήριο διαφωνήσει με την κύρια άποψή μου όσον αφορά τη διατήρηση του status quo για εγκατεστημένους αθλητές όπως ο D. Biffi, όλα τα ζητήματα αυτά θα πρέπει να εξεταστούν προσεκτικά από το αιτούν δικαστήριο.

V. Η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, το άρθρο 21 ΣΛΕΕ και οι δραστηριότητες αναψυχής

97. Αν το Δικαστήριο απορρίψει την προεκτεθείσα ανάλυση όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 49 ΣΛΕΕ στην υπόθεση της κύριας δίκης και κρίνει ότι η διαφορά πρέπει να λυθεί με βάση το απορρέον από το άρθρο 21 ΣΛΕΕ δικαίωμα του D. Biffi να μετέχει σε δραστηριότητες αναψυχής, προτείνω στο Δικαστήριο να συναγάγει το ίδιο συμπέρασμα που προτείνεται εδώ. Οι περιορισμοί της ελεύθερης κυκλοφορίας που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 21 ΣΛΕΕ πρέπει να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος¹¹³ και να συνάδουν με την αρχή της αναλογικότητας¹¹⁴.

98. Μολονότι συμφωνώ ότι οι επιδιωκόμενοι από την DLV σκοποί συνιστούν επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος (βλ. σημείο 79 των παρουσών προτάσεων) που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι υπερισχύει κάθε δικαιώματος ισότιμης προσβάσεως και συμμετοχής σε δραστηριότητες αναψυχής το οποίο απορρέει από το άρθρο 21 ΣΛΕΕ, δεν συμφωνώ ότι, υπό τις συνθήκες της υποθέσεως της κύριας δίκης, είναι αναπόφευκτο ότι ο βαλλόμενος κανόνας ή είναι κατάλληλα προσαρμοσμένος για την επίτευξη των σκοπών αυτών ή δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου ορίου για την επίτευξή τους (σημεία 77 έως 96 των παρουσών προτάσεων).

99. Ωστόσο, δεν μπορώ να προτείνω, όπως υποστηρίχθηκε πιο σθεναρά από την Επιτροπή (βλ. σημεία 38 και 39 των παρουσών προτάσεων), την επέκταση του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής του άρθρου 21 ΣΛΕΕ στην πρόσβαση και τη συμμετοχή σε δραστηριότητες αναψυχής, τουλάχιστον όταν τούτο ζητείται έναντι ιδιωτικού φορέα όπως η DLV. Τούτο δε για τους ακόλουθους λόγους.

100. Αν το Δικαστήριο πραγματοποιήσει το βήμα αυτό, θα είναι η πρώτη φορά κατά τον παρόντα αιώνα που διάταξη της Συνθήκης θα έχει επιλεγεί να συμπεριληφθεί στον μικρό αριθμό διατάξεων που έχουν το γνώρισμα ότι έχουν οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα στις διαφορές μεταξύ ιδιωτικών φορέων¹¹⁵. Η κατάσταση στην υπόθεση της κύριας δίκης διαφέρει από την εξετασθείσα από το Δικαστήριο στην υπόθεση Egenberger, στην οποία το Δικαστήριο έκρινε επί των οριζοντίων συνεπειών του Χάρτη σε περιπτώσεις που ήδη ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης λόγω της κρισιμότητας μιας οδηγίας για την επίλυση της διαφοράς¹¹⁶.

101. Η επέκταση του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης κατά τέτοιον τρόπο ώστε να προσδίδεται οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα σε διάταξη της Συνθήκης αποτελεί ουσιωδώς διάφορο ζήτημα. Οι διαφορές που εμπίπτουν στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ κατά κανόνα αφορούν σχέσεις μεταξύ πολίτη και κράτους¹¹⁷ και, εξ όσων γνωρίζω, η διαφορά της κύριας δίκης αποτελεί την πρώτη περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο καλείται να επιβάλει σε ιδιωτικό φορέα τις υποχρεώσεις που είναι συνυφασμένες με το άρθρο 21 ΣΛΕΕ.

113 Επί παραδείγματι, απόφαση της 25ης Ιουλίου 2018, A (Βοήθεια σε άτομο με αναπηρία) (C-679/16, EU:C:2018:601, σκέψη 68).

114 Επί παραδείγματι, απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2018, Raugenicus (C-247/17, EU:C:2018:898, σκέψη 31 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

115 Η Επιτροπή επικαλέστηκε, στο πλαίσιο αυτό, την απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2000, Ferlini (C-411/98, EU:C:2000:530). Ωστόσο, η εν λόγω απόφαση αφορά την ερμηνεία ενός κανονισμού της Ένωσης κατά τρόπο σύμφωνο με την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, και όχι με το άρθρο 21 ΣΛΕΕ.

116 Απόφαση της 17ης Απριλίου 2018 (C-414/16, EU:C:2018:257).

117 Επισημαίνω ότι το άρθρο 45 του Χάρτη, το οποίο διέπει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής, περιλαμβάνεται στον τίτλο V, ο οποίος επιγράφεται «Δικαιώματα των πολιτών». Ωστόσο, όλα τα άλλα άρθρα που περιλαμβάνονται στον τίτλο αυτόν αφορούν τη σχέση του πολίτη με το κράτος. Βλ. άρθρο 39 (δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου), άρθρο 40 (δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές εκλογές), άρθρο 41 (δικαίωμα χρηστής διοικήσεως), άρθρο 42 (δικαίωμα προσβάσεως σε έγγραφα), άρθρο 43 (για τον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή) και άρθρο 44 (δικαίωμα αναφοράς προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο).

102. Επιπλέον, πολλές διαφορές που έχουν λυθεί κυρίως με βάση το άρθρο 21 ΣΛΕΕ αφορούσαν έντονες διαφωνίες μεταξύ των διαδίκων όσον αφορά την τήρηση θεμελιωδών δικαιωμάτων, πέραν του άρθρου 45 του Χάρτη, και ανάλυση της σχετικής νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹¹⁸. Τούτο οφείλεται στην υποχρέωση που προβλέπεται στο άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη ότι τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη και που «αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών» πρέπει να έχουν την «ίδια» έννοια. Ωστόσο, όσον αφορά την υπόθεση της κύριας δίκης, το Δικαστήριο δεν έχει μνημονεύσει νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που να είχε ως αντικείμενο τον περιορισμό της συμμετοχής αλλοδαπών στα εθνικά πρωταθλήματα¹¹⁹.

103. Πέραν τούτου, για λόγους ασφάλειας δικαίου, το άρθρο 21 ΣΛΕΕ δεν προσφέρεται για οριζόντια εφαρμογή. Το άρθρο 21 ΣΛΕΕ κατά κανόνα έχει εφαρμογή στο ευρύ και μη προβλέψιμο φάσμα περιστάσεων υπό τις οποίες η προστασία που παρέχει το δικαίωμα της Ένωσης ζητείται από προσφεύγοντες που δεν είναι σε θέση να αποδείξουν σύνδεση του αντικειμένου της διαφοράς με οικονομικές δραστηριότητες¹²⁰ ή που, διαφορετικά, δεν θα ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της νομοθεσίας της Ένωσης που διέπει την ελεύθερη κυκλοφορία¹²¹.

104. Πιο συγκεκριμένα, όπως προσφάτως επισημάνθηκε από γενικό εισαγγελέα, το άρθρο 21 ΣΛΕΕ ερμηνεύεται «κατά τρόπον ιδιαίτερα ευρύ από το Δικαστήριο σε καταστάσεις όπου, λόγω της επιστροφής του πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος καταγωγής του, η οδηγία 2004/38 παύει να έχει εφαρμογή έναντι αυτού»¹²². Στις περιπτώσεις αυτές πρέπει να προστεθεί η οικονομική βοήθεια για την παρακολούθηση σπουδών¹²³.

105. Ως εκ τούτου, η αόριστη φύση των δικαιωμάτων που προστατεύονται δυνάμει του άρθρου 21 ΣΛΕΕ τα καθιστά ανεπαρκή για άμεση οριζόντια εφαρμογή σε διαφορές μεταξύ ιδιωτών¹²⁴. Ωστόσο, τούτο δεν αποκλείει τη χρησιμοποίηση γενικών αρχών του δικαίου σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης για τη διαμόρφωση νομολογίας σχετικής με τα άρθρα 45, 49 και 56 ΣΛΕΕ για διαφορές που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων αυτών όταν συντρέχει τέτοια περίπτωση όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης¹²⁵.

106. Περαιτέρω, τυχόν κρίση ότι ο αμιγώς ερασιτεχνικός αθλητισμός εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 21 ΣΛΕΕ θα ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με τον θεμελιώδη κανόνα ότι ο αθλητισμός εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης μόνον κατά το μέτρο που συνιστά «οικονομική δραστηριότητα»: πρόκειται για κανόνα στον οποίο πρέπει να θεωρηθεί ότι στηρίζουν την

118 Βλ. προσφάτως, επί παραδείγματι, απόφαση της 5ης Ιουνίου 2018, Coman κ.λπ. (C-673/16, EU:C:2018:385).

119 Σχετικά με τη συμβατότητα των κανόνων κατά του ντόπιγκ με το άρθρο 8 της Συμβάσεως και με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4, βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 18ης Ιανουαρίου 2018, FNASS κ.λπ. κατά Γαλλίας, (CE:ECHR:2018:0118JUD004815111). Σχετικά με τον αθλητισμό και τη Σύμβαση εν γένει, βλ. Miège, C., *Sport et droit européen*, L. Harmattan, 2017, σ. 279.

120 Dashwood, A. (κ.λπ.), *Wyatt and Dashwood's European Union Law*, Hart Publishing, 2011, σ. 461 και 462. Στη σελίδα 462, οι συγγραφείς ορθώς αναφέρουν ότι «οι οικονομικώς ενεργοί μετανάστες [...] είχαν ανέκαθεν δικαίωμα ίσης μεταχειρίσεως όσον αφορά τις περισσότερες κοινωνικές παροχές».

121 Επί παραδείγματι, απόφαση της 5ης Ιουνίου 2018, Coman κ.λπ. (C-673/16, EU:C:2018:385): πρβλ. απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2017, I (C-195/16, EU:C:2017:815).

122 Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Βοτ στην υπόθεση Lounes (C-165/16, EU:C:2017:407, σημείο 69): βλ., επίσης, απόφαση της 5ης Ιουνίου 2018, Coman κ.λπ. (C-673/16, EU:C:2018:385).

123 Για πρόσφατο παράδειγμα της σημαντικής νομολογίας σχετικά με τη χρηματική στήριξη σπουδαστών και την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, βλ. απόφαση της 25ης Ιουλίου 2018, A (Βοήθεια σε άτομο με αναπηρία) (C-679/16, EU:C:2018:601).

124 Για επιφυλακτικές απόψεις όσον αφορά την οριζόντια εφαρμογή του Χάρτη, βλ., επί παραδείγματι, προτάσεις μου στην υπόθεση Egenberger (C-414/16, EU:C:2017:851), προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Μ. Bobek στην υπόθεση Cresco Investigation (C-193/17, EU:C:2018:614), και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Βοτ στην υπόθεση Bauer (C-569/16, EU:C:2018:337).

125 Βλ., επί παραδείγματι, σημεία 85 και 86 των παρούσων προτάσεων.

οργάνωση των υποθέσεων τους οι ιδιωτικοί αθλητικοί φορείς ανά την Ευρώπη και ο οποίος έχει επιβεβαιωθεί στη νομολογία του Δικαστηρίου μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας και την απόκτηση από την Ένωση περιορισμένης αρμοδιότητας στον τομέα του αθλητισμού ως δραστηριότητας αναψυχής, βάσει του άρθρου 165 ΣΛΕΕ¹²⁶.

107. Τούτου λεχθέντος, οποιαδήποτε απαίτηση ότι ο αθλητισμός πρέπει να αποτελεί «οικονομική δραστηριότητα» προκειμένου να μπορεί να εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι, για τη λύση της εκάστοτε συγκεκριμένης διαφοράς, δεν έχουν εφαρμογή πράξεις του πρωτογενούς ή του παραγώγου δικαίου της Ένωσης. Όπως εξήγησα με τις προτάσεις μου στην υπόθεση Egenberger, έχω επιφυλάξεις ως προς το αν η έλλειψη «οικονομικής δραστηριότητας» μπορεί να περιορίσει το διαχρονικό, το προσωπικό ή το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής πράξεων του δικαίου της Ένωσης που υπάγονται στην αρμοδιότητα της Ένωσης, κατά τα οριζόμενα στις Συνθήκες¹²⁷.

108. Τούτο όμως δεν συμβαίνει στην περίπτωση του άρθρου 165 ΣΛΕΕ. Πράγματι, καμιά από τις προγενέστερες του άρθρου 165 ΣΛΕΕ διατάξεις δεν συνηγορεί υπέρ της εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης σε σημείο που η προστασία κατά των διακρίσεων δυνάμει των άρθρων 18 και 21 ΣΛΕΕ να μπορεί να επεκταθεί στις αθλητικές δραστηριότητες αναψυχής. Η δήλωση για τον αθλητισμό που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1999, απλώς αναγνώριζε την κοινωνική σημασία του αθλητισμού και καλούσε την Ένωση να ζητεί τη γνώμη των αθλητικών φορέων, δίδοντας ιδιαίτερη σημασία στις ιδιομορφίες του ερασιτεχνικού αθλητισμού. Τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που συνήλθε στη Νίκαια τον Δεκέμβριο του 2000, τα οποία επιγράφονται «Ερασιτεχνικός αθλητισμός και αθλητισμός για όλους»¹²⁸, στερούνται, όπως η δήλωση που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, δεσμευτικής νομικής ισχύος¹²⁹. Ομοίως η Λευκή Βίβλος της Επιτροπής, η οποία προηγήθηκε της θεσπίσεως του άρθρου 165¹³⁰ ΣΛΕΕ, δεν είναι λεπτομερής και διάκειται ευμενώς έναντι του ρόλου των αθλητικών διοικητικών οργάνων, τασσόμενη υπέρ του επικουρικού ρόλου της Ένωσης¹³¹. Στο σημείο 39 της Λευκής Βίβλου, η Επιτροπή απλώς «καλεί τα κράτη μέλη και τις αθλητικές οργανώσεις να εξαλείψουν τις διακρίσεις λόγω ιθαγένειας σε όλα τα αθλήματα. Θα καταπολεμήσει τις διακρίσεις στον αθλητισμό μέσω πολιτικού διαλόγου με τα κράτη μέλη, συστάσεων, διαρθρωμένου διαλόγου με τους αθλητικούς παράγοντες και διαδικασιών επί παραβάσει, όταν κρίνεται σκόπιμο»¹³².

109. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, η Επιτροπή δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η πρόσβαση «στις δραστηριότητες αναψυχής» που είναι διαθέσιμες εντός κράτους μέλους «αποτελεί απόρροια της ελευθερίας κυκλοφορίας»¹³³. Αρκεί να επισημανθεί ότι το Δικαστήριο έχει εκφέρει την κρίση αυτή μόνο σε σχέση με διατάξεις της Συνθήκης που διέπουν την

126 Αποφάσεις της 16ης Μαρτίου 2010, *Olympique Lyonnais* (C-325/08, EU:C:2010:143), και της 18ης Ιουλίου 2006, *Meca-Medina και Majcen* (C-519/04 P, EU:C:2006:492).

127 Υπόθεση *Egenberger* (C-414/16, EU:C:2017:851, σημεία 46 έως 51). Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι «το γεγονός και μόνον ότι ένας κανόνας έχει αμιγώς αθλητικό χαρακτήρα δεν έχει ως αποτέλεσμα ωστόσο ότι ο ασκών τη δραστηριότητα που διέπεται από τον κανόνα αυτόν ή ο οργανισμός ο οποίος τον θέσπισε εκφεύγει από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης». Βλ. απόφαση της 18ης Ιουλίου 2006, *Meca-Medina και Majcen* (C-519/04 P, EU:C:2006:492, σκέψη 27).

128 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:l35007>.

129 *Weatherill*, όπ.π., υποσημείωση 98 των παρούσων προτάσεων, σ. 129.

130 Λευκή Βίβλος για τον αθλητισμό, COM(2007) 391 τελικό, 11 Ιουλίου 2007.

131 Για λεπτομερή ανάλυση, βλ. *Weatherill*, όπ.π., υποσημείωση 98 των παρούσων προτάσεων, σ. 135 έως 141. Η Λευκή Βίβλος είναι λιγότερο φιλόδοξη από την προηγούμενη έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο με σκοπό τη διαφύλαξη των σημερινών δομών του αθλητισμού και τη διατήρηση της κοινωνικής λειτουργίας του στο κοινοτικό πλαίσιο (Έκθεση του Ελσίνκι για τον αθλητισμό), Βρυξέλλες, 10 Δεκεμβρίου 1999, COM(1999) 644 τελικό. Βλ., επίσης, «Sport and Free Movement», SEC(2011) 66 τελικό, και «Ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης στον αθλητισμό», Βρυξέλλες, 18 Ιανουαρίου 2011, COM(2011) 12 τελικό.

132 Λευκή βίβλος για τον αθλητισμό, COM(2007) 391 τελικό, 11 Ιουλίου 2007.

133 Απόφαση της 7ης Μαρτίου 1996, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-334/94, EU:C:1996:90, σκέψη 21).

ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, την ελευθερία εγκαταστάσεως και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών¹³⁴. Επομένως, η νομολογία αυτή μάλλον στηρίζει την κύρια άποψη που εξέθεσα ανωτέρω σχετικά με το άρθρο 49 ΣΛΕΕ, αντί να δικαιολογεί την εφαρμογή της επίσης σε σχέση με το άρθρο 21 ΣΛΕΕ.

110. Όπως έχει επισημάνει ένας σχολιαστής, «η ευρεία εμβέλεια της εσωτερικής αγοράς είναι αυτή που παρέχει το θεμέλιο στο οποίο στηρίζεται η αξίωση της Ένωσης να διεκδικεί αρμοδιότητα σε αθλητικά ζητήματα»¹³⁵. Ο αθλητισμός, αμιγώς για αναψυχή, μπορεί να επηρεαστεί από το δίκαιο της Ένωσης μόνο δυνάμει πράξεων οι οποίες εκδίδονται βάσει του άρθρου 165, παράγραφος 4, ΣΛΕΕ ή στο πλαίσιο της προωθήσεως της συνεργασίας κατά το άρθρο 165, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ ή όταν οι αθλητικές δραστηριότητες επηρεάζονται από άλλες πράξεις του δικαίου της Ένωσης που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της Ένωσης, όπως το άρθρο 49 ΣΛΕΕ.

VI. Η απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα

111. Κατά συνέπεια, προτείνω να δοθεί στο Amtsgericht Darmstadt (ειρηνοδικείο Darmstadt, Γερμανία) η ακόλουθη απάντηση:

Υπό τις συνθήκες της υποθέσεως της κύριας δίκης, τα άρθρα 18, 21, 49 και 165 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι ομοσπονδία κράτους μέλους εισάγει παράνομες διακρίσεις σε βάρος των ερασιτεχνών αθλητών που δεν είναι υπήκοοι του κράτους μέλους στο οποίο κατοικούν, καθόσον απαγορεύει τη συμμετοχή τους στα εθνικά πρωταθλήματα ή τους παρέχει μεν τη δυνατότητα συμμετοχής στα εθνικά πρωταθλήματα, αλλά τους επιτρέπει να μετέχουν μόνον «άνευ» ή «εκτός συναγωνισμού» και δεν τους επιτρέπει να μετέχουν στους τελικούς των αγωνισμάτων, αποκλείοντάς τους επίσης από την απονομή εθνικών τίτλων και/ή από την κατάταξη.

134 Όπ.π. Βλ., επίσης, αποφάσεις της 12ης Ιουνίου 1997, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-151/96, EU:C:1997:294, σκέψη 13), της 27ης Νοεμβρίου 1997, Επιτροπή κατά Ελλάδας (C-62/96, EU:C:1997:565, σκέψη 19), και της 29ης Απριλίου 1999, Ciola (C-224/97, EU:C:1999:212).

135 Weatherill, όπ.π., υποσημείωση 98 των παρούσων προτάσεων, σ. 112.